

Evaluacija Master studijskog programa -Sociolog u socijalnoj zaštiti na Univerzitetu u Novom Sadu

– Izveštaj –

Univerzitet u Novom Sadu

Evaluacija sprovedena u proleće 2016. godine

Izveštaj napisao:

SHESPSS tim za evaluaciju (WP4)

Juli, 2016.

Sadržaj

Uvod	2
Cilj evaluacije	3
Evaluirani studijski program	3
Univerzitet u Novom Sadu - Master program Sociolog u socijalnoj zaštiti	3
Metodologija	4
Uzorak ispitanika i prikupljanje podataka	4
Instrumenti za prikupljanje podataka	5
Obrada podataka	6
Rezultati	7
Proces	7
Sadržaj kurseva i programa	7
Organizacija kurseva i programa	14
Kvalitet kurseva i programa i zadovoljstvo radom nastavnika i saradnika	18
Korisnost	22
Snage, slabosti i preporuke studenata i nastavnika	26
Diskusija i preporuke	27
Zaključak	30
Zahvalnost	30
Reference	31
Prilozi	32
1. Obrazac za informisanu saglasnost studenata za učešće u fokus grupi	33
2. Obrazac za informisanu saglasnost profesora za učešće u intervjuu	35
3. Protokol za fokus grupu	36
4. Protokol za intervju sa nastavnicima	41
5. Evaluacija kursa – upitnik za studente	44
6. Evaluacija programa – upitnik za studente	50

Uvod

U okviru Tempus projekta SHESPSS radni paket broj 4 predviđa da se sprovede i evaluacija efekata pilotiranih studijskih programa u oblasti socijalne politike i socijalne zaštite a koji se realizuju na Univerzitetima u Novom Sadu, Beogradu i Nišu (Republika Srbija). Evaluacija je usmerena na organizaciju i sadržaj studijskih programa, na odnos studenata i nastavnika prema njima kao i na snage i slabosti ovih programa i način njihovog unapređenja. U periodu od januara do juna 2016. godine sprovedene su ankete, fokus grupe sa studentima i individualni intervjui sa nastavnicima sa

ciljem prikupljanja potrebnih podataka. Na ovom mestu se zahvaljujemo studentima i nastavnicima na spremnosti da, učešćem u anketama i intervjuima, iznesu svoje mišljenje o kvalitetu procesa i korisnosti ovih programa, kao i da iznesu svoje predloge o načinu njihovog poboljšanja. Izveštaj koji je pred vama predstavlja rezultate evaluacije uvedenog programa na Univerzitetu u Novom Sadu.

Cilj evaluacije

Osnovni cilj evaluacije studijskog programa u oblasti socijalne zaštite na Univerzitetu u Novom Sadu je razvoj novog studijskog master programa kako bi obrazovni sistem ponudio kvalifikovane profesionalce u ovoj oblasti potrebne na tržištu radne snage u Republici Srbiji. Konkretno, evaluacija je usmerena ka ostvarenju sledećih specifičnih ciljeva:

1. Ustanoviti redovnost sa kojom studenti pohađaju nastavu i koriste konsultacije u okviru evaluiranih kurseva i studijskog programa u celini,
2. Ispitati nivo zadovoljstva sadržajem i kvalitetom nastave kod studenata
3. Utvrditi nivo zadovoljstva korisnošću i organizacijom nastave kurseva i programa u celini,
4. Ispitati nivo zadovoljstva radom nastavnika i saradnika angažovanih na kursovima i programu u celini,
5. Ustanoviti kako nastavnici ocenjuju relevantnost sadržaja i organizaciju studijskih programa spram očekivanih ishoda tih programa i
6. Predložiti promene studijskog programa na osnovu prikupljenih podataka.

Rezultati evaluacije u ovom izveštaju namenjeni su telima Univerziteta u Novom Sadu koji donose odluke o razvoju i implementaciji studijskog programa kao i praktičarima koji mogu biti uključeni u rad prethodnih tela i time uticati na sadržaj programa i proces formiranja profesionalnih kompetencija kod studenata polaznika ovih programa. Izveštaj se daje blagovremeno na uvid kako bi pre početka nove školske godine bile razmotrene i sprovedene ovde navedene preporuke i time unapređen studijski program. Da bi osnovni cilj projekta i evaluacije pilot programa bio ostvaren, odnosno, da bi Univerziteti u Republici Srbiji uspostavili efikasne studijske programe, potrebno je naglasiti neophodnost zajedničkog rada svih strana zainteresovanih za obrazovanje profesionalaca u ovoj oblasti. To podrazumeva razumevanje nalaza predstavljenih u ovom izveštaju kao i zajedničko razmatranje primene navedenih konkretnih preporuka za unapređenje studijskih programa.

Evaluirani studijski program

Univerzitet u Novom Sadu - Master program Sociolog u socijalnoj zaštiti

Master program ili master studije Sociolog u socijalnoj zaštiti su jednogodišnje ili dvosemestralne (60 ESPB), njihova struktura je u funkciji sticanja potpunih kvalifikacija za rad (sociologa) u oblasti socijalne zaštite, a pripadaju polju društveno-humanističkih nauka. Na ove master studije mogu se upisati kandidati sa završenim osnovnim akademskim studijama sociologije u četvorogodišnjem trajanju, sa ostvarenih ukupno 240 ESPB. U prvom semestru (255 časova aktivne nastave) studijski program se ostvaruje kroz dva obavezna predmeta i tri izborna bloka, a u drugom semestru (45 časova aktivne nastave i 300 časova studijskoistraživačkog rada) kroz jedan izborni blok sa dva predmeta. Studijskoistraživački rad i izrada diplomskog – master rada predviđeni su takođe za drugi semestar. Za izvođenje ovog studijskog programa angažovano je ukupno 13 nastavnika i 3 saradnika (koji pripadaju naučnim oblastima sociologije, psihologije i pedagogije). Broj studenata koji

se upisuje na ovaj studijski program je petnaest. Nakon završenih studija studenti stiču naziv Master sociolog u socijalnoj zaštiti.

Obavezni predmeti na ovim master studijama (Sistemi socijalne sigurnosti i Socijalno planiranje i socijalni razvoj) su užestručno profilisani u pravcu socijalne zaštite, socijalne sigurnosti, planiranja i razvoja. Jedan deo izbornih predmeta (Obrazovanje za ljudska prava i demokratiju, Teorije moralnog vaspitanja) je iz oblasti pedagoških disciplina kojima se stiču kompetencije za kvalifikovani rad u socijalnoj zaštiti. Ostali izborni predmeti (Urbana društva, Sociologija interkulture komunikacije, Metodologija socioloških istraživanja, Sociologija profesija, Postmoderne sociološke teorije) su sociološke discipline koje su koncipirane tako da upotpune i kontekstualno utemelje znanja neophodno za snalaženje u aktuelnoj problematici socijalnog rada, socijalne politike i socijalne zaštite. Bodovna vrednost nastavnih predmeta je od 3 do 6 ESPB, a student polaganjem svih ispita stiče ukupno 30 ESPB. Studijskoistraživačkim radom stiče dodatnih 10 ESPB, a uspešna odbrana diplomskog (master) rada nosi 20 ESPB.

Svrha ovog studijskog programa je: (1) sticanje potpunih kvalifikacija za rad na poslovima planiranja i razvoja u socijalnoj zaštiti, odnosno u odgovarajućim ustanovama koje planiraju i sprovode socijalnu politiku; (2) sticanje produbljenih znanja iz teorijsko-metodoloških i naučno-stručnih predmeta; (3) sticanje znanja iz stručno-aplikativnih predmeta o značaju i praksi planiranja i razvoja sistema socijalne zaštite. Uz to, cilj masterskih akademskih studija sociologije u socijalnoj zaštiti je sticanje formalnih i sadržinskih kompetencija za rad (sociologa) u ustanovama socijalne zaštite, socijalne politike i socijalne sigurnosti, u oblastima i delatnostima planiranja i razvoja na nivou lokalne zajednice, organa lokalne samouprave, te pokrajinskim i republičkim institucijama. Takođe, njihov cilj je i osposobljavanje studenata za dalje usavršavanje u naučnim i istraživačkim institucijama.

S tim u vezi, savladavanjem studijskog programa Sociolog u socijalnoj zaštiti student stiče opšte i predmetno-specifične sposobnosti koje su u funkciji kvalitetnog obavljanja stručne i naučne delatnosti. Među ovim sposobnostima ili kompetencijama nalaze se i: samostalno planiranje programa i aktivnosti u oblastima socijalne zaštite, socijalne sigurnosti i socijalne politike; koncipiranje politike i planiranje strategija razvoja u oblastima socijalne zaštite i socijalne sigurnosti; samostalno projektovanje i sprovođenje odgovarajućih istraživanja u oblastima socijalne zaštite; samostalan rad u organizacijama društvenih delatnosti, državnoj upravi i administraciji itd. Najzad, ovaj studijski program je celovit, sveobuhvatan i usaglašen sa drugim programima Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, ali i sa studijskim programima socijalne zaštite i socijalne politike u razvijenim svetskim državama.

Metodologija

Evaluacija je sprovedena primenom mešovitog metoda kao i tehnika za prikupljanje kvantitativnih i kvalitativnih podataka. Korišćene su sledeće tehnike prikupljanja podataka: upitnik za evaluaciju sadržaja studijskog programa, upitnik za evaluaciju kurseva, fokus grupe i intervju sa nastavnicima. Pre ispitivanja, svaki od učesnika potpisao je formular za davanje informisane saglasnosti.

Uzorak ispitivanja i prikupljanje podataka

Obzirom da je reč o pilotiranom studijskom programu sa relativno malim brojem studenata, odlučeno je da se anketiraju svi raspoloživi studenti, sprovedu intervjui sa svim profesorima i

saradnicima obaveznih predmeta i urade dve fokus grupe nakon prvog i drugog semestra sa 6-10 studenata.

Upitnikom za evaluaciju studijskog programa je ispitano ukupno 20 studenata sa Univerziteta u Novom Sadu. Svi ispitanici su ženskog pola i svi studiraju na budžetu, od toga 20% je u radnom odnosu, 25% volontira u struci. Prosečna ocena sa prethodnih studija je 8,85. Upitnik za evaluaciju popunjavali su studenti za različite kurseve, tako da broj popunjenih upitnika za evaluaciju kurseva iznosi ukupno 27 sa za evaluaciju 2 kursa: *Sistemi socijalne sigurnosti*, *Socijalno planiranje i socijalni razvoj*. Fokus grupama obuhvaćeno je ukupno 12 studenata, 6 u prvoj fokus grupi, nakon odslušanog predmeta *Sistemi socijalne sigurnosti*, i 6 u drugoj, nakon odslušanog predmeta *Socijalno planiranje i socijalni razvoj*. Grupe su formirane od studenata koji su se odazvali na poziv upućen svim studentima mailom, neki od studenata su se odazvali oba puta. U svakoj grupi je bilo 17% ispitanika koji su se izjasnili kao osobe sa iskustvom u praksi jer rade ili volontiraju. Metodom individualnih intervjua prikupljena su mišljenja 4 profesora i saradnika novih predmeta *Sistemi socijalne zaštite i Socijalno planiranje i socijalni razvoj* na master programu radi uporednog sagledavanja mišljenja studenata i izvođača nastave. Pitanja kroz koja su vođeni intervjui obuhvataju iste aspekte evaluacije kao pitanja za vođenje fokus grupa, te će u izveštaju biti iznošeni rezultati intervjua sa osvrtom na rezultate fokus grupa, i po istim tematskim celinama. Posmatraćemo neke komentare profesora kao odgovore na probleme koje studenti vide.

Na svakom od Univerziteta na projektu, pa tako i na Univerzitetu u Novom Sadu, imenovan je koordinator čiji je zadatak bio da pripremi, organizuje i sprovede procedure za prikupljanje podataka. Podaci su prikupljeni u dva navrata: u januaru i februaru 2016. godine i u junu 2016. godine.

Instrumenti za prikupljanje podataka

U nastavku izveštaja biće prikazana struktura upotrebljenih instrumenata i procedura ispitivanja. Konkretno, za potrebe evaluacije primenjene su dve forme upitnika i dva protokola, za intervju sa nastavnicima i za fokus grupu sa studentima.

- Upitnik za evaluaciju studijskog programa se sastojao iz tri dela:

(1) Uvodni deo, namenjen prikupljanju podataka o studentu i njegovom uspehu u toku studija;

(2) Centralni deo, obuhvatao je pitanja koja se odnose na:

- a. sadržaj programa (8 pitanja i skala za davanje opšte ocene ovog aspekta programa);
- b. organizaciju studijskog programa (12 pitanja i skala za davanje opšte ocene);
- c. korisnost programa (6 pitanja i skala za davanje opšte ocene);
- d. kvalitet nastave (10 pitanja i skala za davanje opšte ocene).

(3) Završni deo, u okviru koga je studentima data prilika da ocene snage i slabosti programa, kao i da daju svoje komentare i predloge za poboljšanje.

- Upitnik za evaluaciju kurseva takođe je imao više delova:

(1) Uvodni deo, namenjen prikupljanju podataka o studentu i njegovom uspehu u toku studija;

(2) Deo u okviru koga se ispituje redovnost izvođenja nastave i konsultacija;

(3) Centralni deo, sa pitanjima koja se odnose na:

- a. sadržaj kursa (11 pitanja i skala za davanje opšte ocene ovog aspekta programa);
- b. kvalitet nastave (9 pitanja i skala za davanje opšte ocene);
- c. korisnost kursa (6 pitanja i skala za davanje opšte ocene);
- d. organizaciju kursa (4 pitanja i skala za davanje opšte ocene);
- e. rad nastavnika (profesora – 10 pitanja i skala za davanje opšte ocene i asistenta – 7 pitanja i skala za davanje opšte ocene).

(4) Završni deo, u okviru koga je studentima data prilika da ocene snage i slabosti programa, kao i da daju svoje komentare i predloge za poboljšanje.

- Fokus grupe su korišćene za evaluaciju studijskog programa. Sprovedene su sa studentima prema unapred pripremljenom protokolu, koji je uključivao pitanja o sledećim aspektima:
 - a. sadržaj studijskog programa;
 - b. organizacija studijskog programa;
 - c. korisnost studijskog programa;
 - d. kvalitet nastave.
- Intervju sa nastavnicima vođen je da bi se dobile njihove procene o:
 - a. relevantnosti i jasnoći sadržaja studijskog programa spram uloge sociologa u socijalnoj zaštiti;
 - b. povezanosti ciljeva studijskog programa sa njegovim očekivanim ishodima;
 - c. mogućnosti studijskog programa da pripremi studenta za radnu ulogu sociologa u socijalnoj zaštiti;
 - d. korisnosti studijskog programa za izgradnju radnih kompetencija i profesionalnog stava kod studenata; i
 - e. korisnosti za stvaranje potencijala za celoživotno učenje i dalje usavršavanje kod studenata.

Od intervjuisanih nastavnika je traženo da daju ocenu organizacije studijskog programa i pružena im je mogućnost da iznesu svoje pohvale i zamerke u odnosu na studijski program. Nastavnicima je postavljeno i pitanje na koji način bi unapredili studijski program koji je predmet evaluacije.

Obrada podataka

Nakon sprovedenog ispitivanja metodom upitnika pristupilo se uređivanju baze podataka prikupljenih upitnikom (unos, provera valjanosti unosa). Podaci su obrađeni odgovarajućim kvantitativnim, deskriptivnim statističkim metodama u obliku frekvencijske analize ili grafičkog prikazivanja srednjih vrednosti. Nakon ispitivanja metodom fokus grupe, kao i nakon intervju sa nastavnicima, odgovori su transkribovani, kodirani i analizirani kvalitativnim metodama (tematskom analizom). S obzirom da razgovori na fokus grupama teku tako da studenti nadovezuju na iznesene stavove jedni drugih, nemamo precizne kvantitativne podatke o slaganju, stoga procenete koje navodimo u segmentima analize njihovih odgovora ne uzimamo kao broj ispitanika koji se slažu, već broj puta pominjanja ideje. Ko je imao potrebu više puta se vraćao na istu ideju, i obrazlagao je sa više strana, ili naknadno izražavao svoje slaganje sa mišljenjem kolege/koleginice.

Rezultati analize podataka biće izloženi spram postavljenih ciljeva evaluacije i to u delovima koji se odnose na proces i na ishod studijskog programa Sociolog u socijalnoj zaštiti. Potom će rezultati biti sumirani za svaki od ciljeva evaluacije i objedinjeni u jedinstvenu ocenu stanja programa kao i u jednu listu smernica za njegov dalji razvoj. Preporuke su upućene onim strankama čije ingerencije omogućavaju iniciranje, planiranje i sprovođenje promena studijskih programa u oblasti socijalne politike i socijalne zaštite.

Proces

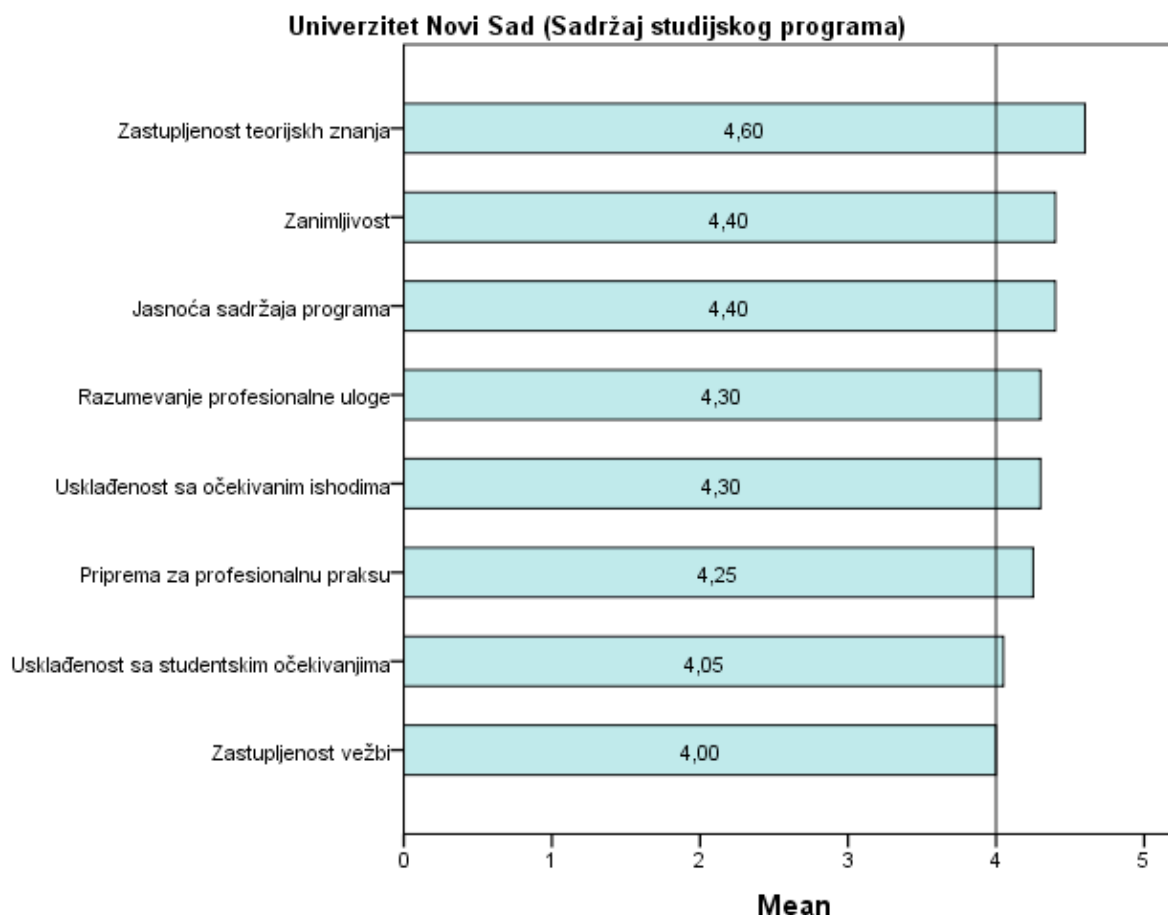
U okviru ovog dela izveštaja biće predstavljeni rezultati analiza kvantitativnih i kvalitativnih podataka prikupljenih u vezi sa zadovoljstvom sadržajem, kvalitetom i organizacijom nastave, posećenošću nastave i konsultacija od strane studenata, kao i ocene rada nastavnika i saradnika. Biće predstavljeni i nalazi o mišljenju nastavnika o relevantnosti sadržaja programa za ostvarenje očekivanih obrazovnih ishoda. Poglavlje će završiti sa preporukama u vezi odvijanja procesa i ishoda nastave unutar studijskog programa.

Sadržaj kurseva i programa

Opšta ocena koju su studenti dali sadržajima programa nakon evaluacije pojedinačnih stavki odlična za 45%, vrlo dobra za 35%. U okviru razmatranja kvaliteta i osobnosti sadržaja studijskog programa (grafikon 1), studenti se slažu da je dominirala zastupljenost teorije (4,60.), a zastupljenost vežbi ocenjena najniže od ispitivanih stavki (4,00). Fokus grupe su ukazale da studenti prepoznanju ovu situaciju i smatraju da bi kurs bio poboljšan osmišljavanjem više praktičnih vežbi za uvođenje u struku sociologa u socijalnoj zaštiti. Evaluacija uvedenih kurseva pokazuje isti disbalans (4,63 zastupljenost teorijskih znanja, 3,70 zastupljenost praktičnih sadržaja u okviru kursa).

Zanimljivost sadržaja uvedenih kurseva ocenjena je visokom ocenom 4,63, a nešto manjom za celi program 4,40, verovatno zbog određenog broja predmeta koji se ponavljaju sa osnovnih studija ili onih koji direktno ne doprinose pripremi za rad u socijalnoj zaštiti. Pored odgovora čime su zadovoljni, budući da je ovo pitanje sa kojim je započinjan razgovor, ispitanici su odmah navodili i čime su nezadovoljni i predlagali izmene, koje ćemo mi tematski rasporediti u okviru izveštaja. Najčešće navođen razlog zanimljivosti je susretanje sa novim znanjima, ušli su u "novo polje interesovanja budućih sociologa" tj. "proširena [je] oblast rada u sistemu socijalne zaštite" (25%), neki su posebno uživali u iskustvima sa terena koja su čuli od kolega (8%), neki su zadovoljni što su sve ono naučeno kroz posao, našli teorijski obrađeno na jedno mestu (8%). Jedan broj ispitanika (17%) je zadovoljan pre svega time što im je pohađanjem ovog master programa otvoreno više vrata za buduće zaposlenje, bez čega bi bili "ograničeni na prosvetu". Za 25% ispitanika sa kojima je razgovarano program nije bio dovoljno zanimljiv, a 17% nije dalo eksplicitan odgovor već su diskutovali o nedostacima.

Grafikon 1. Sadržaj studijskog programa

Svi studenti su zadovoljni što su uvedeni predmeti koji se tiču sociologije u sistemu socijalne zaštite, i smatraju da ih treba biti više, ne nužno kao zasebne predmete, ali svakako više nastavnih sadržaja koji pokrivaju ovu oblast (50%), da trebaju biti obavezni (42%), dok izražavaju nezadovoljstvo zbog predmeta koji se ponavljaju sa osnovnih studija (33%) i količine "pedagoških predmeta" (25%):

- "Mislim da treba da ima više predmeta koji se bave socijalnim planiranjem, socijalnim radom i zaštitom, a da bude manje pedagoških."
- "Trebalo bi, ako će u diplomi pisati da smo mi sociolozi u oblasti socijalne zaštite, da ti glavni predmeti budu obavezni iz tog domena, a pedagoški možda i da ne budu u toj meri."

Predmete koji se ponavljaju sa osnovnih studija „ili treba nadograditi ili ih izbaciti“, po mišljenju jednog studenta. 42% podržava razdvajanje sociologa koji se usmeravaju u prosvetu i onih koji se usmeravaju u socijalnu zaštitu. Međutim, profesori prepoznaju i nedostatak takvog razdvajanja u smanjenju mogućnosti za zaposlenje nakon završetka studija radi uske specijalizacije.

Ispitanici fokus grupa su se, kako vidimo, naročito posvetili problematici izbora nastavnih sadržaja u okviru celog programa i predlagali i nove sadržaje. 67% studenata koji su učestvovali u diskusiji predlaže proširivanja nastavnih sadržaja i to iz: "socijalne patologije" (složilo se 25%), zatim "predmet koji bi se bavio radom sa klijentom" diskutovalo je 58% studenata, od 25% studenta je ovaj predlog prepoznat kao predmet iz oblasti psihologije, ali je izazvao diskusiju da li bi trebalo imati

predmet koji zalazi u oblast psihijatrije (s čim se složilo 25%), "Uvod u socijalni rad" u okviru kog bi studenti naučili da razlikuju osnovne pojmove (25%). Citiraćemo ispitanike fokus grupe kako bi bila jasna njihova argumentacija:

- "Meni nedostaje više predmeta koji su direktno vezani za socijalnu politiku i socijalni rad. Lično imam dosta iskustva, već pet godina sarađujem sa Centrom za socijalni rad, ali kada neko ovo upiše ko nema osnove, faliće mu bazične informacije, vezano za te pojmove, da napravi razliku šta je socijalna zaštita a šta je socijalna politika, a šta je socijalni rad. Malo više tog uvoda. Obavezati se na ta neka predavanja koja studenti, ali i profesori moraju da ispoštuju." Među komentrima se izdvaja ispitanik koji oseća nedostatak predznanja uključivanjem u program o socijalnoj zaštiti: "Nemamo predznanje iz osnovnih akademskih studija jer su ovde skroz novi predmeti. Ne mogu da napravim korelaciju ni sa jednim drugim predmetom, da povežem gradivo."
- "*Socijalna patologija* je jezgro našeg rada, jer se radi najčešće o marginalizovanim grupama koje su često pod uticajem raznoraznih supstanci, konzumenti su toga što za sobom vuče brdo drugih patologija i mislim da bi se taj predmet trebao uvesti. To je predmet koji može praktično da se odredi i dao bi praktičnu stranu ovom programu."
- "Moj predlog je da se uvede *predmet koji bi se bavio radom sa klijentom*. Na koji način se može uzimati socijalna anamneza, kako pristupiti klijentu i moglo bi da se poveže sa socijalnom patologijom. Posebno je zanimljiviji i zahtevniji rad sa psihijatrijskim pacijentima i onda bi ta dva predmeta mogla da se dopunjuju jer u radu sa psihijatrijskim pacijentima opet se mora znati shodno grupi dijagnoze kojoj pripada, na koji način i kako se može komunicirati."
- "Bez obzira što odemo sa željom da budemo analitičari, da radimo na prikupljanju i obradi podataka, da radimo istraživanje ili projekat, ne znači da kada zafali voditelj slučaja neće nama dodeliti, i tad smo u problemu. To može da bude vrlo težak slučaj, a mi možda i nismo profil takve osobe učili da znamo kako da komuniciramo, zbog čega je poželjno uvesti zadavanje psihološkog testa za studente, nemamo dovoljno psiholoških predmeta."

Sledeći citati odnose se na diskusiju sadržaja iz psihijatrije:

- „Možda čak i *iz oblasti psihijatrije*, jer mislim da psihologija nije dovoljna u radu sa marginalizovanim društvenim grupama, znanja iz psihologije nisu dovoljna ni za grupni ni pojedinačni rad sa njima.“ Na ovo je stavljena primedba ispitanika koji zagovara sadržaje samo iz psihologije da klijenti nisu "bolesni". U prvoj fokus grupi studentkinja zaposlena u socijalnoj službi opšte bolnice takođe ističe potrebu za znanjima iz sociopatologije i psihopatologije: "Moram da se nadovežem na osnovu samog iskustva iz prakse, ja sam jednim dobrim delom angažovana i na odeljenju psihijatrije i vrlo je važno da naučite neke osnovne stvari kada se krećete u psihopatološkom ili sociopatološkom delu, ali ne samo ono što učimo u udžbeniku, nego o samom pristupu sa njima. [...] Smatram to jako bitnim, jer svako će u praksi imati susreta sa ljudima iz sociopatološkog i psihopatološkog miljea i mora to da zna."
- „Slažem se da nije na odmet. Na našem fakultetu nema psihijatrijska sociologija kao u Beogradu što je ranije držao Petar Opalić, pa i ovde treba raditi nešto slično. Može biti izborni kurs.“

Svi sa kojima je razgovarano smatraju da je nastava bila više teorijska i da je nedostajalo **praktične nastave**, iako su čuli mnoga iskustva kolega: "Jeste [program je zanimljiv], ali ga treba oživeti u vidu praktične nastave". Ovo je ujedno i drugi problem kome su se ispitanici najviše posvetili u razgovoru, najčešće mu se vraćali, naročito kada su odgovarali na pitanje šta je najvažnije što su naučili, smatrajući da bi im bilo značajno da su imali više praktične nastave. Navešćemo nekoliko citata:

- "Pa da, više teorijskog znanja. Kada bi postojao neki mesec u nekoj instituciji da mi imamo tu praksu, onda bi znali šta to znanje podrazumeva u praksi i šta mi možemo i treba da radimo kada završimo program. Onda bi to znanje imala značenje i bili bi spremni da radimo."
- Usput se slažem sa kolegicom oko praktične nastave, ali ako je to previše komplikovano za izvesti onda bi bilo u redu pozivati stručnjake iz ove oblasti da na jedno predavanje dođe neko ko radi u Fondu za zdravstveno osiguranje, Centru za socijalni rad, itd. Jer, jedno je Zakon, neki Zakoni su jako dobri i vrlo senzibilisani, ali sa druge strane u praksi postoje razne prepreke i treba već na samim studijama shvatiti u kojoj meri i sa čim ćemo biti ograničeni."
- U okviru predmeta *Sistemi socijalne sigurnosti* predlog je da se napravi mini projekat analize država i blagostanja, i predlog sistema zamišljajući se u ulozi nekog ko je zaposlen u Ministarstvu. "Mislim da smo mogli tako da radimo neke zanimljive projekte da bismo napravili zdrav kritički osvrt na temu kojom se bavimo. To sad nije tema gde mi treba da otvorimo udžbenik, naučimo i da ja sad znam po Zakonu sa koliko godina može da se ide u penziju, koja oboljenja mogu da se leče o trošku države i tako dalje. Mislim, bitno je i to znati, ali da za nas sociologe, kao što je kolegica već rekla, mnogo bitnije to kritično promatranje i iznalaženje i predlaganje nekih novih rešenja. Makar to ostalo na nivou školske vežbe, ali nikad se ne zna kada će se u praksi otvoriti prilika da se takva vežba ponovo sprovede i da nešto zaista i zaživi."
- Da studenti i empirijski istraže teme koje su uzimaju za seminarske radove.

Među navedenim predlozima za predmete koji bi se mogli uvesti bilo je i onih za koje su ispitanici smatrali da bi doprineli "praktičnoj strani programa" (socijalna patologija). Drugi predlog se odnosi na sadržaj predmeta *Socijalno planiranje i socijalni razvoj*: „Predlog za Socijalno planiranje i socijalni razvoj, da se uvede jedan praktičan deo u vidu zadatka gde bi studenti imali obavezu da napišu neku vrstu rada i strategije iz oblasti koja potpada pod to - socijalni razvoj. Čisto da se oseti taj praktičan momenat.“

Jasnost nastavnog sadržaja koji su izučavali u okviru programa ocenjen je vrlo dobrom ocenom, a komentari 25% ispitanika fokus grupa ocenjuju predmet *Sistemi socijalne sigurnosti* jasnim (8%), *Obrazovanje za ljudska prava i demokratiju* nejasnim (8%), sadržaje *Socijalnog planiranja i socijalnog razvoja* nejasnim (17%) uz sledeće obrazloženje: „Zato što soc. planiranje i soc. razvoj je polje koje obuhvata sve tekovine društva, čitav razvoj, mnogo polja je uključeno i mislim da se samim tim gubi jasnoća samog predmeta. Nije da kada kažemo socijalni razvoj mislimo samo na tehnološki razvoj, već se misli i na moralni razvoj, zdravstveni položaj, prava deteta, žena, ljudi, zaposlenost, siromaštvo.“

Po mišljenju studenata program je vrlo dobro doprineo njihovom **razumevanju uloge sociologa u socijalnoj zaštiti** (4,40, grafikon 1). Primetan je napredak u razumevanju uloge sociologa u socijalnoj zaštiti između prve i druge fokus grupe. Stanje pri prvoj fokus grupe najbolje opisuju komentari jednog ispitanika koji reprezentuje dileme ostalih: "Stvar je u tome što ja mislim da ovde

nije definisan ishod programa. Mi ne znamo da li mi treba da *budemo socijalni radnici* ili šta treba u tom polju da radimo. Nije jasno da li mi kao sociolozi u socijalnoj zaštiti treba da *idemo na teren i radimo sa konkretnim korisnicima* da li je to konkretan ishod predmeta, da mi treba da razvijamo veštine da to obavimo. Ili je zadatak da mi *promatramo probleme i da pravimo određene planove i programe, na organizacijskom nivou*. [...] Ako je ishod pravljenje programa onda je bitna sociološka teorija, za razmatranje pomeranja u društvu i zašto se to dogodilo. Ako mi sada raspravljamo o nezaposlenosti, mi onda moramo da znamo kategorije i iz ekonomije i zaštite, kao i Zakon; i koju meru ja kao socijalni radnik treba da primenim." "Ja mislim da bi sociolog trebalo *da radi na pravdanju socijalne politike* u samom Centru i da radi na *upravljačkim pozicijama, a ne na izvršilačkim*." Njegov predlog je "da se napravi tačno priručnik da se vidi mreža socijalnih institucija, kada se o tome priča ja nemam predstavu šta to znači i gde ja mogu da apliciram sa ovim masterom. Samo da konkretno možemo da odredimo o čemu je ovde reč, šta je socijalni rad." Predlog drugog studenta u prvoj fokus grupi bio je da se dva Zbornika koja su izašla u okviru projekta i sadrže odlične podatke o dilemama koje studenti imaju da se prezentuje za studenata. Manji broj studenata fokus grupa (17%) su ostali nejasni ishodi programa, tj. šta se očekuje da umeju da rade nakon odslušanog programa, na način koji je opisan u citatu. Veći je broj studenata koji je na fokus grupama pokazao brigu da li su spremni za radnu ulogu zbog nedostatka prakse. Ciljevi i sadržaji kurseva u silabusu jasno definisani (4,44), i da su ciljevi i sadržaji kurseva usaglašeni (4,26).

Poslovi koje studenti druge fokus grupe pominju su: "papirologija poput unosa podataka, obrade slučaja", "analitika i predlozi u vezi sa socijalnim planiranjem", "spona između šticećenika centra i celog društva", "poslovi socijalnog radnika", različito ocenjujući da se njihova očekivanja ostvare zbog prilika u zemlji.

- "Mogu da pretpostavim da bi mi možda bili spona između šticećenika nekog centra i celog društva ili smo možda ograničeni na onu suhu papirologiju poput unosa podataka, obrade slučaja."
- „Meni je jasno šta bi jednog dana trebalo da bude moje zanimanje, ali mi je takođe jasno da to neću raditi, zato što mislim da se to u Srbiji svodi na papirologiju, a ne na primenu znanja i iskustva koje sam stekla na studijama.“
- „Nema postora u praksi da sociolog radi neku vrstu analitike i da daje predloge koji su u vezi sa socijalnim planiranjem. Ono za šta sociolog ima priliku jeste da radi u domenu socijalnog rada i da se zaposli uz odobrenje npr. ako radite u Centru za socijalni rad ili bolnici uz odobrenje resornog Ministarstva sociolog počinje da radi poslove socijalnog radnika.“

Svi ispitanici su određenim, u nastavku datim, **pridevima opisali master program** Sociolog u socijalnoj zaštiti: "lak" (25%), "zanimljivo i izazovno", "raznoliki, šaren", "nepotpun", sledeći pridevi upućuju na utisak nedovoljne jasnosti (42%) i organizovanosti programa (33%): "nejasan, lebdeći" (ispitanik koji uzrok tome vidi u neobavezanosti studenata da pohađaju predavanja pa je komunikacija između profesora i studenta uglavnom realizovana kroz konsultacije i prepiske mejlom), "neuspeo, haotičan, ali osnovna ideja dobra", "konfuzan", "eksperimentalan, nedovoljno jasan", "neprecizan i pomalo neozbiljan, ali obećavajuć", "neorganizovan". Jedan student je predložio da se "ovakvi neki razgovori, ove fokus grupe, organizuju, da li sa šefom master studija ili sa nekim iz struke, kako bi se radilo na koheziji grupe i da ljudi kroz ceo period master studija neka svoja iskustva, zapažanja i kritike iznose, da neke stvari u hodu mogu da se dešavaju. A ne da se svako pojedinačno i

mi na nekim neformalnim grupama dogovaramo, mislim dobro je da makar i to postoji. Ali, što da ne, uvesti ovakve razgovore, mislim da bi bilo korisno."

Protokol za intervjuisanje profesora razmatra najviše sadržinsku stranu programa i kurseva. Profesori smatraju da je struktura kurseva funkcionalna, tj. nastavni sadržaj relevantan za postizanje postavljenih ciljeva programa i ishoda, tj. radnih kompetencija koje studenti trebaju da steknu. Jedno od obrazloženja je da su znanja koja studenti na masteru stižu iz gotovo svih predmeta korisna za rad u sistemu socijalne zaštite. Poznavajući poslove koje sociolozi u jednom takvom okruženju rade, "smatram da su šira znanja iz domena socijalne politike, ali i šira sociološka znanja o društvenoj nejednakosti itd., izuzetno važna i da su upravo ona koja su nedostajuća institucijama socijalne zaštite, bile te institucije svesne toga ili ne. Tako da mislim da je ovo dobro osmišljeno, iako možda nekome na prvi pogled ne mora tako delovati." Takođe, kako komentariše profesor novo uvedenog kursa: "Sadržaj predmeta koji sam predavala, *Sistemi socijalne sigurnosti*, su veoma značajni jer otvaraju s jedne strane opšti teorijski pristup sistemima socijalne sigurnosti i teorijskim postavkama, dok se s druge strane studenti susreću s konkretnim primerima koji u praksi funkcionišu."

Međutim, profesori uviđaju da iako su nastavni sadržaji kurseva u funkciji postavljenih ciljeva, nisu dovoljni za njihovo postizanje sa strane praktičnih kompetencija (100%). Upravo je pitanje sticanja radnih kompetencija kroz više praktične nastave od strane profesora prepoznato kao ključno mesto za poboljšanje programa i najviše diskutovano pitanje. "Da bi se očekivani ishodi dogodili nije dovoljno samo teorijsko znanje i razumevanje, potrebna je i izvesna doza primene znanja na terenu da bi se potom analizirala i napravila neka vrsta sinteze usvojenog znanja. Mi smo se trudili da studenti idu na teren, da primene metodologiju istraživanja koju su naučili i da napišu svoja iskustva i saznanja. Ta vrsta aktivnosti doprinela je da se u *predmetu Sistemi socijalne sigurnosti* studenti motivišu za aktivan pristup učenju. Cilj nam je bio da povežemo teoriju i praksu i da znanja budu relevantna za rad u sistemu socijalne zaštite." Ovde imamo primer rešenja praktične nastave koji je realizovan. Takođe, predmeta iz programa koji je posvećen urbanim problemima je granično vezan za praktično obavljanje zadataka u institucijama, podsetio je jedan profesor.

U nastavku slede predlozi profesora za poboljšanje praktične strane nastave koji idu u tri smera, uvođenjem kurseva tome namenjenih, produblivanjem već postojećih kurseva sadržajima iz prakse ili nekim drugim praktičnim oblicima sticanja radnih kompetencija:

- "Kursevi koji se više tiču praktičnih kompetencija, više praktičnog rada studenata kroz radionice i tako koncipirane kurseve gde će po sistemu igranja uloga proći neke potencijalne situacije koje se pojavljuju u praksi u svakodnevnom radu." ili
- "Ići na pojedine grupe koje se javljaju kao korisnici u sistemu socijalne zaštite, pa tako razviti kurseve koji će se baviti socijalnim radom sa obrazovnim institucijama, sa starima, sa osobama sa invaliditetom."
- "Izvojiti predmet i vreme za stručnu praksu u ustanovama socijalne zaštite."
- "Sadržinski ili u nekim drugim praktičnim sferama smatram da bi dodatno usavršavanje određenih aspekata studijskog programa bilo dobro, jer postoji malo kontinuiteta sa nekom klasičnom sociologijom gde bi i nju možda trebalo modernizovati ili primeniti u domenu socijalne politike. Primer: ukoliko imamo neki predmet *Urbani problemi* na masteru sociologa u socijalnoj zaštiti treba jedan deo tog predmeta opšte priče primeniti na domen socijalne zaštite. Da nastavnici primene gradivo na jednu užu oblast. Ta opšta teorijska znanja su zaista nedostajuća u sistemu socijalne zaštite, a sociolozi ih imaju, te

zbog studenata koji su se bliže zainteresovali za socijalnu zaštitu, a ne za rad u školi, da čuju nešto malo više o npr. urbanim problemima u konkretnim slučajevima."

Studijski program Sociolog u socijalnoj zaštiti je ocenjena ne više kao "klasična sociologija, nego primenjena sociologija" Zatim drugi komentar kaže: "Budći da je reč o novim sadržajima i praksi s kojom se studenti nisu susretali na osnovnim sudijama, smatram da je ovo konkretizacija sadržaja na jednu oblast u kojoj sociologija nije dovoljno do sada učestvovala u obrazovanju."

U 50% odgovora profesora prepoznajemo promišljen odnos i prema teorijskim znanjima koja se pružaju studentima, te ćemo izneti njihovo viđenje značaja koji teorija ima u sticanju radnih kompetencija kao i zamke pri kreiranju balansa između praktične i teorijske strane nastave. Profesor koga odlikuje radno iskustvo u sistemu socijalne zaštite kaže: "Moje iskustvo je da su upravo ta teorijska znanja, dublja sociološka, upravo ta koja su nedostajuća sociolozima u sistemu. U tom smislu, mislim da dobro školujemo ljude." Drugi komentar ističe potrebnu promišljenost i oprez: "Ponekad direktno uključivanje u praksu zatvara mnoge inovacije i mogućnosti koje proizlaze iz teorijskih promišljanja. Zato je dobro u nastavi što studenti imaju različite alternative. Takođe smatram i da bi brzo uključivanje studenata u proces rada doprinelo kvalitetu sistema socijalne zaštite, jer se dugim čekanjem na posao gubi kako stečeno znanje, tako i motivacija za rad, a i inovativnost koju unose početnici u svom zanimanju." Isti profesor daje predlog za buduće unapređivanje programa na način koji bi povratno obogatio i program, tj. naučna znanja iz oblasti koje se ovim programom predaju:

- "Mislim da se svake godine program unapređuje već stečenim iskustvom. Mislim da je istraživanje na terenu ono što treba i dalje da se unapređuje i da se time obuhvate sve oblasti. Za sledeću godinu bih organizovala susret generacije starih i novih studenata sa stručnjacima iz prakse na jednom savetovanju koje bi bilo na fakultetu posle ispitnog roka gde bi izneli rezultate svojih istraživanja koje su radili za ispit. Tako bi se njihovo znanje moglo testirati diskusijom i pitanjima kolega iz prakse. To bi bilo sučeljavanje mogućeg i realnog."

U intervjuima profesora izneto je mišljenje da su studenti bili dovoljno obavešteni o sopstvenoj ulozi u socijalnoj zaštiti. Drugo pitanje je odnos radne uloge za koju se studenti spremaju i tržišta, i ono se tematizuje u dva komentara:

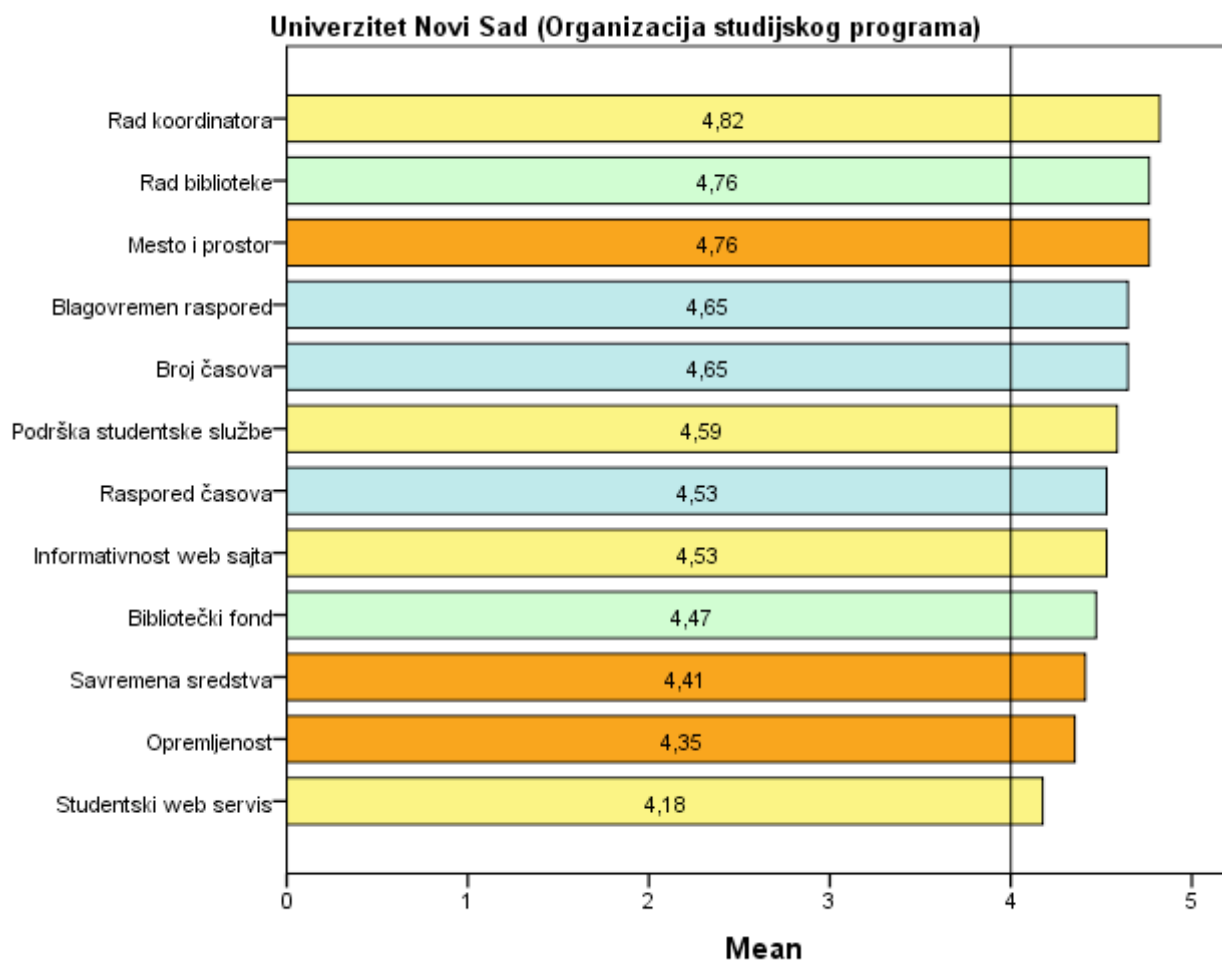
- "I tržište treba da uoči značaj da se sociologija približi nekim drugim domenima društvenog života kao što je socijalna zaštita u kojoj sociologija ima mnogo toga da ponudi. Mislim da bi bilo dobro i u institucionalnom ili pravnom smislu da mi sa sociologije na neki način *izreklamiramo* potrebu za sociolozima u socijalnom sistemu, jer je ona zaista velika. Moje iskustvo je da su sociolozi često bili na nekim marginama sistema socijalne zaštite, i da su dominantnu ulogu preuzeli čak i ne toliko socijalni radnici, koliko psiholozi. Oni su bolje *izreklamirali* svoja znanja u domenu socijalne zaštite nego što smo mi, a mislim da ne postoje neka dobra intelektualna opravdanja za to. Jer, socijalni rad nije samo neka terapija, već je i razumevanje društvenih nejednakosti. Kada iz socijalnog rada oduzmete sociologiju, ostane 30%. U samim institucijama sociolozi su se smatrali kao neko kome ne znate šta da date da rade. Uloga programa koji je baš tako naslovljen „sociolog u socijalnoj zaštiti“ treba da ubedi institucije, studente i ministarstva o ulozi sociologa u socijalnoj zaštiti."
- Drugi komentar ćemo parafrazirati. Čini se da je opis posla sociologa u socijalnoj zaštiti kao bavljenje analitičkim poslovima, itd. loše definisano. Profesor smatra da su drugačiji aršini za psihologe, pedagoge, defektologe u odnosu na sociologe, ne verujući u opravdanost takvog

razdvajanja. Na primer, ne smatra da su pedagozi bolje pripremljeni za rad sa korisnicima. Neformalni izvori iz Pokrajinskog zavoda za socijalnu zaštitu kažu da se radi na promeni opisa posla sociologa. Bila je ideja da se u program uvedu predmeti koji bi dovodili u vezi sociologa sa klijentima, ali je odlučeno da je bolje da se takvi predmeti uvedu kada i ako se promeni opis posla u okviru Zakona, neželevći da se studenti pripremaju za nešto što ne mogu da rade.

Organizacija kurseva i programa

Opšta ocena organizacije studijskog programa je za 70% studenata odlična, a za 25% vrlo dobra. Rad koordinatora je najbolje ocenjen od svih stavki koje ispituju organizaciju programa i kurseva (grafikon 2), zatim rad biblioteke i mesto održavanja nastave. Studenti su najniže ocenili termin vežbi i studentski web servis.

Grafikon 2. Organizacija studijskog programa

Vidimo da su studenti zadovoljni **mestom i prostorom** u kom se odvija nastava i **opširemljenošću prostora savremenim sredstvima** koja su na raspolaganju pri osmišljavanju nastavnog procesa. Odgovori sa fokus grupa ne ukazuju da ovde postoji neki problem. Ocena mesta tj. prostorija u kojima je organizovana nastava na fokus grupama komentarisana je terimnima

"dobro", "korektno", "odgovarajuće" od strane svih ispitanika, i nastavna sredstva su komentarisana u pozitivnom svetlu: "Što se tiče prostorije, imali smo mogućnost da koristimo kompjuter, Power Point prezentaciju, tako da je i to bilo omogućeno."

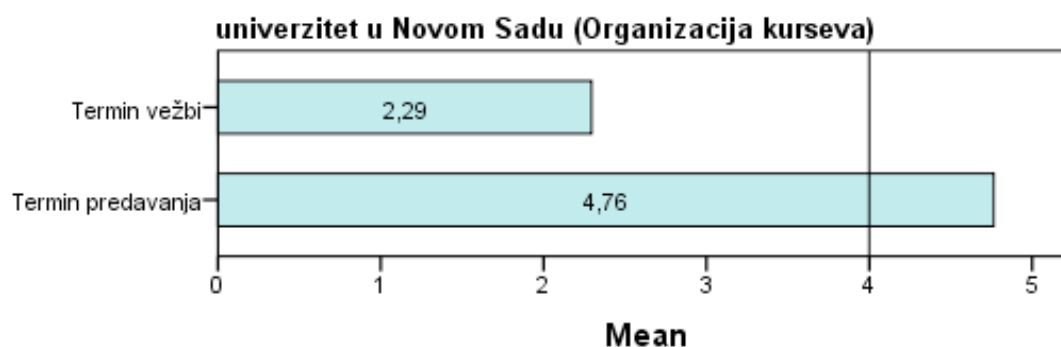
Rezultati konzistentno ukazuju samo na slabo funkcionisanje **studentskog web servisa**, koje je u razgovoru sa studentima dobilo još na snazi: 83% ispitanika fokus grupe nije zadovoljno, 17% izražava da su uspešno obavili prijavu ispita, ostali komentari ukazuju da je postojao problem da se poslednjeg dana prijavi ispit *Sistemi socijalne sigurnosti*, i da se treba modernizovati. **Podrška studentske službe** je dobro ocenjena, a manji broj ispitanika koji je dao osvrt na njihov rad u razgovoru ukazuje da su iskustva dvostruka: studenti mogu da stupe u kontakt i nailaze na „korektan“ odnos, i veći broj onih koji su izrazili da ne mogu da stupe u kontakt i da nailaze na "neljubazan" odnos:

- „Ja kada pokušavam da pozovem studentsku službu niko se ne javlja.“,
- "Bude dobro ako se jave na telefon posle milion pokušaja, jer ako je ona na radnom mestu od osam do tri četiri, treba da se javlja na telefon za studentska pitanja. Oni mene preusmeravaju na kancelarije, ja čekam na liniji i na kraju nikad nikog ne dobijem dok ne dođem lično ovde. Mira sa akademskih studija je super, izlazi u susret, a gospođa za master je užasno neljubazna."

Dostupnost literature je zadovoljavajuća (4,60 grafikon 6), što je potvrđeno i u razgovoru sa studentima. Kako vidimo iz grafikona, **rad biblioteke** je odlično ocenjen, **bibliotečki fond** kao vrlodobar. Među pitanjima otvorenog tipa koje traže odgovor od studenata o slabostima kursa jedan broj odgovora je upućivao na nedostatak literature i potrebu za povećanjem bibliotečkog fonda. Komentari govore da "Može da se nađe u pdf-u na Internetu šta nema ovde." i "Što se tiče literature imali smo tu jednu knjigu koja nam je dana na ruke, tako da nismo imali problema." Jedan student je na otvorenim odgovorima izrazio potrebu da profesori preciznije odrede literaturu koja je potrebna za kurs.

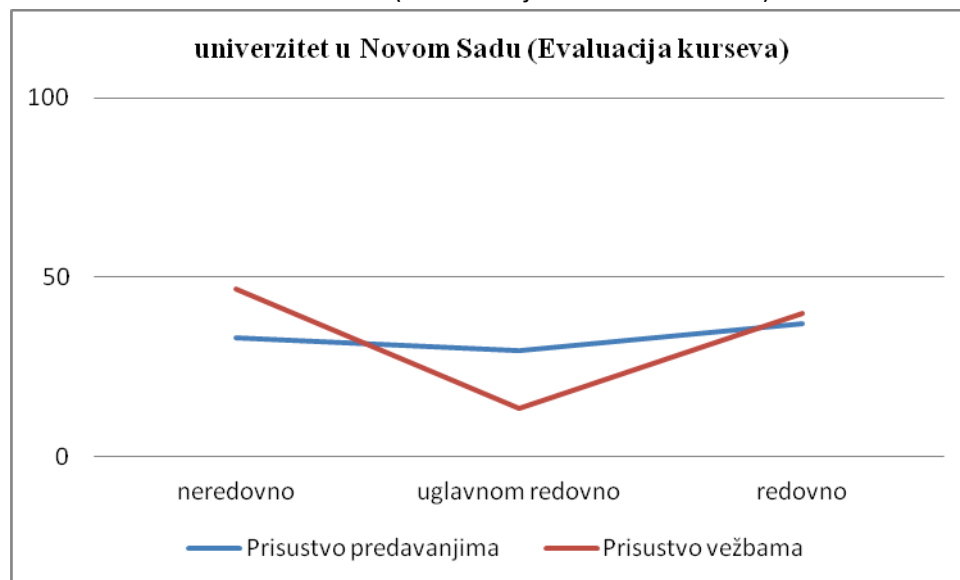
Rasporedom časova studenti su bili zadovoljni (grafikon 2), zapravo **terminima predavanja** (4,76, grafikon 3), ne i **terminima vežbi** (2,29, grafikon 3). Student koji se osvrnuo na ovaj problem u fokus grupama odgovornost za nepohađanje predavanja ipak stavlja na studente: "večernji sati, svi žure na autobus jer je dobar deo njih i van Novog Sada, ali opet je odgovornost na nama bila. Mogli smo da sedimo i do devet uveče i da diskutujemo, ne možemo kriviti čitav program za to."

Grafikon 3. Organizacija kurseva

Približno jednak broj studenata se izjasnio da je **posećivao predavanja i vežbe** redovno (37% predavanja, 40% vežbe), međutim, razlika postoji među onima koji su uglavnom redovno pohađali ili neredovno. Naime, manje je studenata koji su uglavnom redovno pohađali vežbe, a skoro polovina je neredovno dolazila (grafikon 4).¹

Grafikon 4. Posećenost nastave (iz evaluacije uvedenih kurseva)

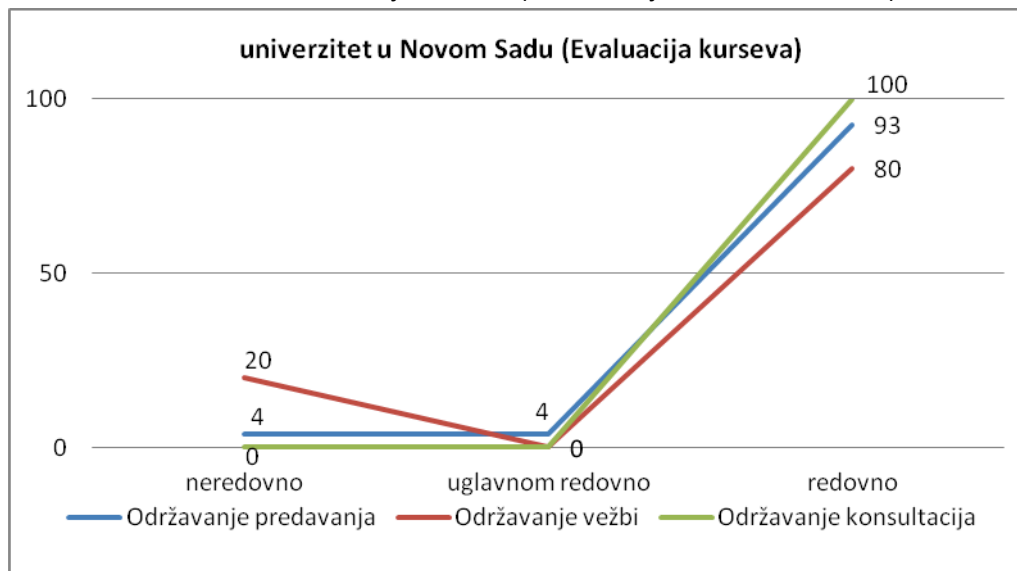
Svi kvantitativni podaci daju visoku ocenu **redovnoj realizaciji nastave** (4,60 za celi program, grafikon 6, a na grafikonu 5 vidimo procentualnu procenu za predavanja, vežbe i konsultacije). Redovnost održavanja nastave je potvrđena na fokus grupi na kraju školske godine kao mišljenje većinje. Međutim, 83% ispitanika prve fokus grupe nakon prvog semestra je tvrdilo da predavanja za pojedine predmete nisu održavana. Navešćemo nekoliko citata:

- Iz *Obrazovanja za ljudska prava i demokratiju*, "kod Pavla je bilo jedno predavanje kada smo se upoznavali. Dao nam je silabus, jeste da nas je bilo malo i da nije veliki odziv, ali ja svakako ne razumem taj predmet."
- "Ne slažem se sa tim da se ne održavaju zbog malog broja studenata i nezainteresovanosti, već i zbog nezainteresovanosti profesora."
- "Taj koncenzus da je potrebno devet studenata da bi se održalo predavanje, treba promeniti."
- "Po meni profesor treba da je tu bez obzira da li ima dovoljno studenata, što ja da trpim ako ostali neće da dođu."
- "Što se tiče Sistema soc. sigurnosti to je bilo redovno." i "Redovno smo dolazili na predavanja, slušali jedni druge." Za ovaj predmet su ispitanici izneli komentare na metodologiju rada, o čemu će biti više reči u odeljku koji analizira kvaitet nastave.
- "Drugi profesori nisu ni pokušali da nas okupe, ne mogu da kažu studenti nisu zainteresovani, zato što to nije ni bila inicijativa da se održi. Ja sam išla i na oglasne table, raspitala se, nije postojala inicijativa određenih profesora, nedostaje povezanost predmeta. Ne može da se iskoristi nešto iz jednog predmeta za drugi. *Sistem socijalne zaštite* nedostaje i u ostalim

¹ N=27 za posećenost predavanja, N=25 za posećenost vežbi, nemamo odgovor 12 ispitanika.

predmetima. Treba uvesti predmet *Uvod u socijalni rad*, da studenti naprave razliku između osnovnih pojmova i smanjiti izbor predmeta, jer će moći da se održe predavanja, biće više studenata.” I "Mislim da je to glavni problem ovog programa jer se ne održava nastava.”

Grafikon 5. Redovnost održavanja nastave (iz evaluacije uvedenih kurseva)

Profesor koji se osvrnuo na ovaj problem nalaza sledeće objašnjenje nekласičnog održavanja nastave: "Jeste da je ovo prva godina rada i da se svi uštımavamo, čini mi se da je ovo teško organizovati jer smo imali jednu dosta šarenu grupu studenata – neki su zaposleni, neki nisu, neki su oдавde neki nisu – i to je otežavajući momenat prilikom organizacije predavanja. Ali, dobro, to je master kurs pa to možda i ne podrazumeva onu klasičnu nastavu što bi se reklo, nego više neki sistem konsultacija koji je olakšan i savremenom tehnologijom." ² Konsultacije su redovno održavane po mišljenju studenata.

Raspored je blagovremeno objavljen (grafikon 2), ali se oko **broja časova** povelа diskusija na fokus grupama. Studenti su pokazali tendenciju ka povećanju broja časova, ali ovo povećanje razmatraju kroz nekoliko uglova: više predavanja, ali od strane ljudi iz struke, manje predmeta, zapravo izbor predmeta prilagođenijih master programu, za koje bi onda bio odvojen veći broj časova kako bi bili sadržajni i ispunjeniji praktičnom nastavom:

- "Trebalo bi da bude više predavanja, ali od strane ljudi iz struke."
- "Nije poenta da bude samo više kvalitativno predavanja, nego da budu i više kvalitetna..."
- "Može da ima manje predmeta, ali da su sadržajni, da ima više prakse, da su prilagođeni programu."
- "...smanjiti izbor predmeta, jer će moći da se održe predavanja, biće više studenata."

Naznačeni smer povećanja broja časova, ali smanjenja broja predmeta, učinio bi da broj časova ostane isti.

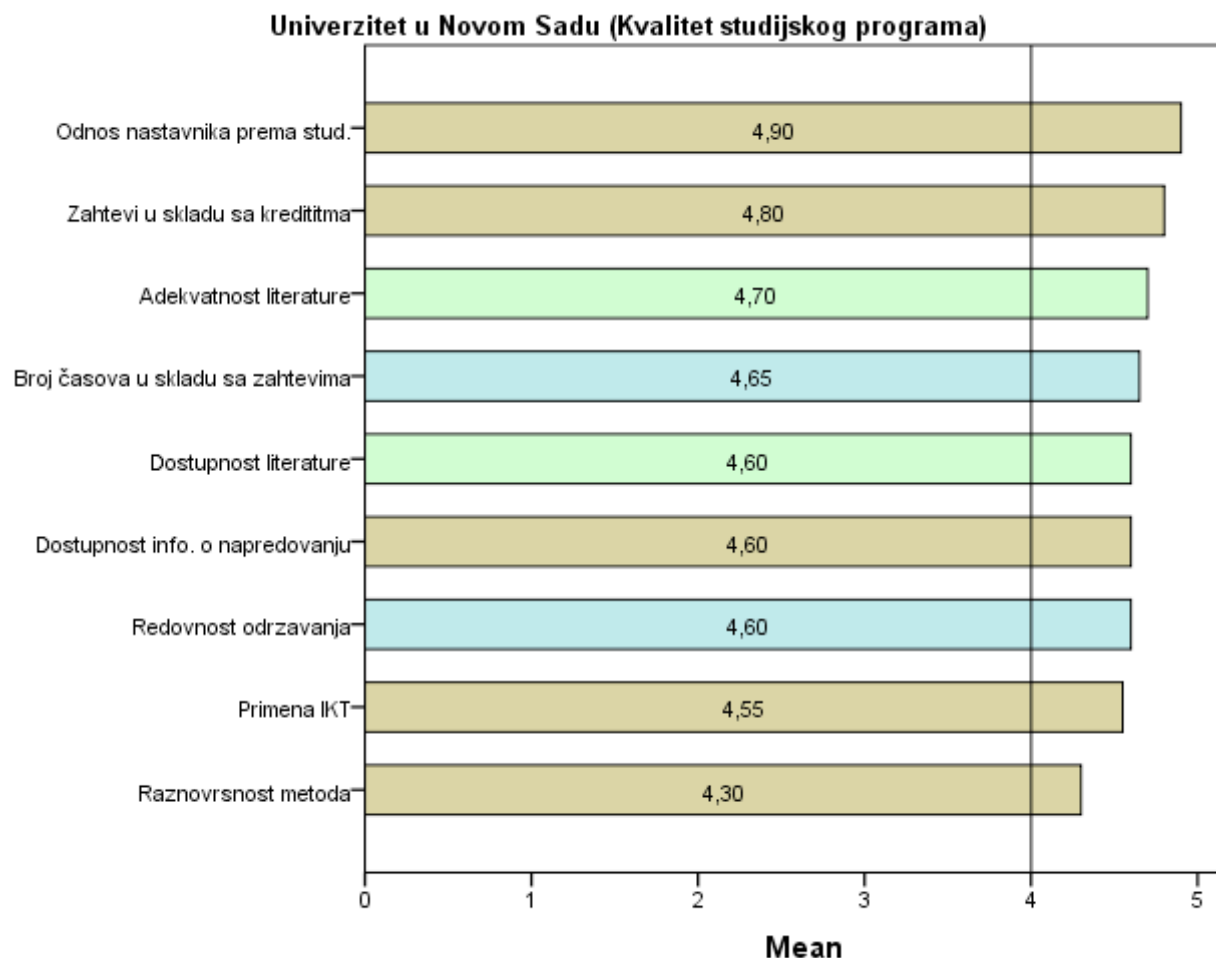
² Po tvrdjenju profesora, na predavanjima iz *Socijalnog planiranja* uobičajeno je bilo prisustvo 7-10 studenata, sa kojima se dobro saradivalo, normalno komuniciralo oko seminarskih i priprema za ispit.

Ono što profesori ističu dobim u organizaciji master programa je "to što su studenti zaista bili motivisani za saradnju, što su svi prihvatili obrazovne i radne zadatke i što su prepoznali svoja interesovanja i potrebe i ostvarili saradnju s institucijama sistema socijalne zaštite te time obogatili kako sebe tako i fakultet i projekat. Njihovi radovi su svi objavljeni u Zborniku *Sistemi socijalne sigurnosti*. Organizacija je bila na visokom nivou. Poseban doprinos dali su studenti koji su već zaposleni u sistemu socijalne zaštite i koji su mogli da povežu teoriju i praksu, a i one delove prakse s kojima se torijski još nije promišljalo." Po mišljenjima profesora, organizacija programa bi bila poboljšana većom pomoći od strane kolega, povećanjem unutrašnje koordinacije između predavača na programu, kako bi organizovanije i spremnije nastupali pred studentima i neke situacije i zablude predupredili.

Kvalitet kurseva i programa i zadovoljstvo radom nastavnika i saradnika

Opšta ocena kvaliteta nastave koja se držala na programu za većinu studenata je odlična (80%) i vrlodobra (10%). Još bolje ocene su date profesorima, 93% odlične i 7% vrlo dobre. Kada razmatramo kvalitet nastave primetićemo (grafikon 6) da su studenti odličnim ocenili odnos koji su profesori imali prema njima i zahteve njima upućene smatraju u skladu sa kreditima. Najniže je ocenjena upotreba raznovrsnih nastavnih metoda, adekvatnost metoda i primena informaciono-komunikacionih tehnologija u nastavi.

Grafikon 6. Kvalitet studijskog programa

Odnos profesora prema studentima je kroz razgovor okarakterisan kao otvoren, nedistanciran "maksimalno korektan", "spremni su da pomognu i da nas usmere". Izdvajamo komentar: "Ja sam se baš iznenadila, jer sam ja osnovne studije završila u Beogradu na Fakultetu političkih nauka gde je postojala distanca. Ovde sam se iznenadila da profesori drže redovno konsultacije, da su otvoreni da popričaju sa studentima, da pomognu, i rade da se osećam više motivisano da nešto uradim." Studenti su istakli da su svi profesori dali na raspolaganje mejl i mobilni telefon, međutim neki studenti nisu uspeali da stupe u kontakt sa profesorom mailom:

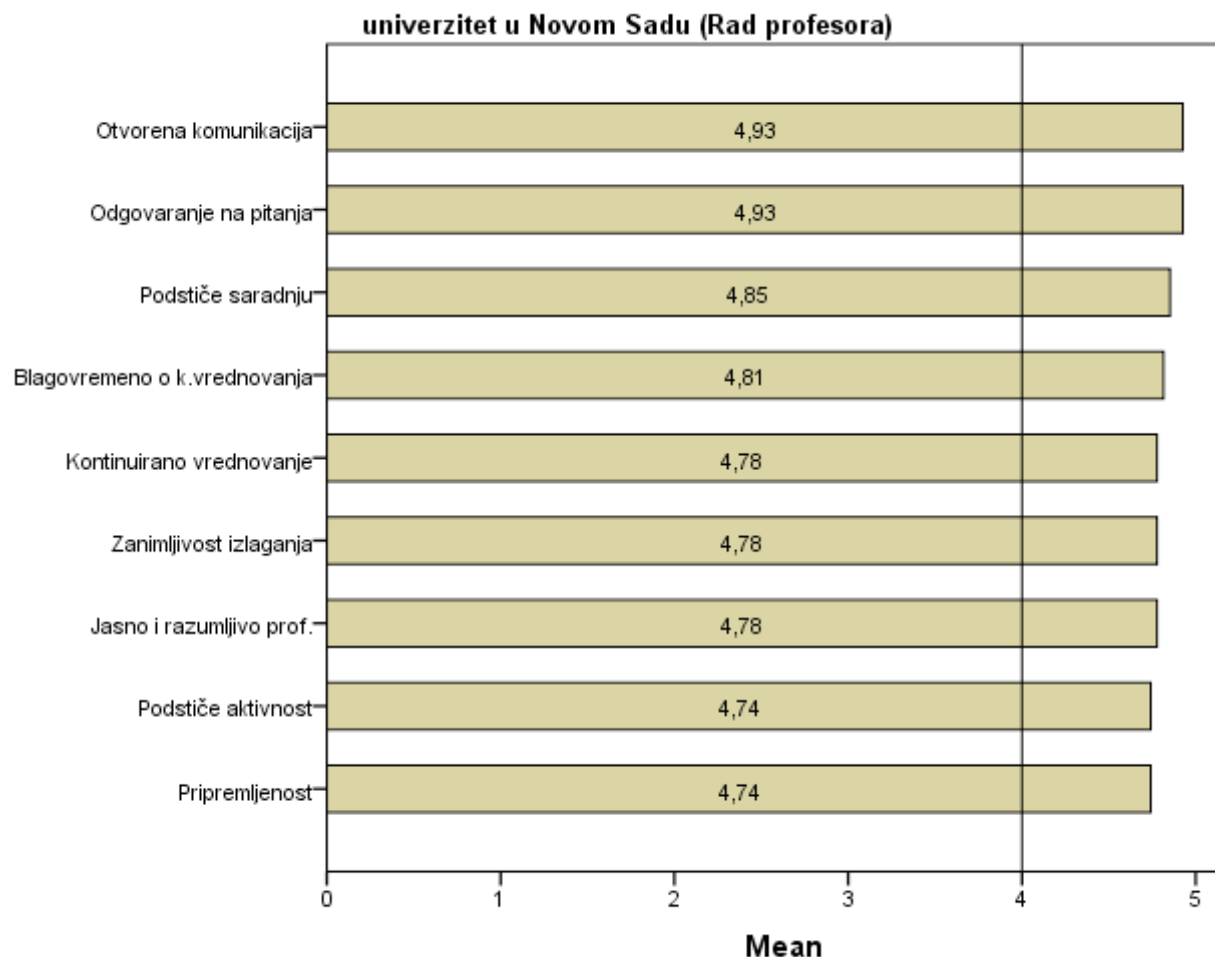
- "Imam problem na jednom predmetu. Kod jednog profesora je došlo do promene adrese i onda se nije javljao."
- "Ja sa jednim profesorom nisam uspela da ostvarim komunikaciju. Bila sam na konsultacijama i dogovorili smo. Kada sam odabrala temu, javila sam se mejlom jer naprosto nisam u mogućnosti (živim u Zrenjaninu) da dođem uvek na konsultacije. Međutim, od tada je prošlo dva meseca bez odgovora. Ja mogu samostalno da uradim tu temu, ali sam smatrala da je u redu da napravimo neke konsultacije, da pošaljem koncept rada, da profesor kaže to je u redu ili nije. Neću juriti profesora nego ću sesti u napisati rad najbolje što mogu i predaću ga i to će biti ishod tog predmeta."

Studenti smatraju da profesori odgovaraju na pitanja koja su im postavljena, daju informacije o kriterijumima vrednovanja, kontinuirano vrednuju njihov rad i daju informacije o tome koliko su napredovali (sve navedene stavke imaju prosečnu ocenu između 4,60 - 4,93). Ispitanici fokus grupa smatraju ocenjivanje objektivnim. Nešto niže, ali idalje sa odličnom prosečnom ocenom, vrednovan

je način izlaganja gradiva, da li su profesori pripremljeni, da li jasno i razgovetno predaju. Na grafikonu 7 vidimo sve stavke skale za vrednovanje profesora, na kojoj su profesori dobili zbirnu srednju ocenu 4,82.

Grafikon 7. Evaluacija rada profesora na uvedenim kursevima

Jasnoća sadržaja programa ocenjena vrlodobrom (4,40, grafikon 1), a da profesori jasno i razumljivo izlažu gradivo većom ocenom (4,78, grafikon 7). Odgovarajući na pitanje "Kojim pridevima biste opisali master program sociolog u socijalnoj zaštiti?" 8% ispitanika je iznelo mišljenje da je neobavezanost prisustva na predavanjima uticala da nema jasnu sliku programa. Ispitanik piše: „ono što je problem u odnosu na osnovne studije je što su na osnovnim studijama predavanja bila redovna i postojao je uslov da se dolazi i studenti su dolazili. Zato što su predavanja bila *redovna*, postojala je komunikacija između profesora i studenata dok toga sada nema, bez obzira što je meni super što nemamo predavanja, ali zbog konsultacija i dopisivanja sa profesorima mejlom meni je sve nejasno, lebdeće.“ Uz izražavanje primedbe da je nastavni sadržaj nejasan 8% ispitanika je istaklo zalagnje profesora, u smislu "i pored zalaganja predavača predmet je ostao nejasan."³ Među primedbama na studijski program nalazimo i komentar da su profesori "neuhodani" za 17% ispitanika: "Mislim da je očigledno da su nedovoljno uhodani svi profesori...", "...potrebno da se profesori malo više uhadaju."

³ Kod pitanja "Da li je studijski program zanimljiv?" koje pripada evaluaciji sadržaja programa. Komentar se odnosi na predmet *Socijalno planiranje i socijalni razvoj*.

Studenti, jednim delom, uzrok nedovoljne jasnoće programa vide i u neuhodanosti profesora, i smatraju da će ona vremenom proći.

S obzirom da je 45% studenata volonterski ili profesionalno angažovano u sistemu socijalne zaštite na predavanjima se osetio doprinos njihovih iskustava: "U okviru predmeta *Sistemi socijalne sigurnosti* smo imali prilike da slušamo jedni druge i to mi je bilo jako zanimljivo i korisno – živa reč sa terena." Na prvoj fokus grupi bilo je dosta reči o tome na koji način su **studenti bili aktivni**, i šta im je nedostajalo, vaganja koliko je odgovornost na njima bila za sadržajnije diskusije, a koliko do organizacije nastave na kojoj je nedostajalo da se posle izlaganja seminarskih radova, što je takođe vid aktivnosti studenata, podstakne diskusija.

- "Kao stari student, '97. sam upisala sociologiju, moji profesori su otišli u penziju, mislim da čitavim Bolonjskim sistemom studenti sada mnogo gube, da je kvalitet informacija koje smo ranije dobijali bio sadržajni. Diskusije i borba za znanjem su bili drugačiji."
- "Mislim da je [koleginica] u pravu, i da nama pomanjka dinamike, uključenosti i aktivnosti. Na primer, tu [na predmetu *Sistemi socijalne sigurnosti*] se javljaju jako zanimljiva pitanja kao prelazak Welfare politike, i mi smo, na primer, mogli da analizom država i blagostanja napravimo mini projekat [...]" Isti ispitanik: "Program nije *user friendly* i nije druželjubiv zato što svako od nas jeste kadar da nakon osnovnih studija se sam obrazuje, da dobije silabus, da dobije teme, da uradi istraživanje neko i da napiše rad; ali bez onog aktivnog učešća i diskutovanja na predavanjima, mislim da to nije zaista to."
- "Meni bi bilo zanimljivije da ima više teorije i da je malo drugačije uređena nastava, da poveže konkretne socijalne probleme sa onim što sociolog treba da zapazi u radu, da mi kritički osmislimo te probleme. Nastava se izvodila tako što je svaki student iznosio svoju temu i to bi trajalo desetak minuta. Međutim, nije bilo dovoljno jake diskusije na te teme. To bi meni bilo zanimljivo, na predavanju bi trebala da postoji nekako malo okružnija tema, diskusija i zanimljivija pitanja, a mi to prosto nismo uradili."

Studenti su ocenili da profesori imaju pozitivan odnos prema aktivnosti studentata i da ih podstiču na aktivnost (4,74), no izgleda da do nedostatka diskusije na koju je ukazano u prvoj fokus grupi dolazi zbog načina organizacije nastavnog procesa i izbora nastavnih metoda. Studenti su jedino sledeće stavke vrednovanja kvaliteta nastave uvedenih kurseva vrednovali zbirnom vrlodobrom ocenom - primenu informaciono-komunikacionih tehnologija u nastavi (4,48 za uvedene kurseve, 4,55 za celi program), adekvatnost metoda (4,41) i raznovrsnost metoda (4,19 za uvedene kurseve, 4,30 za celi program). Razgovor na prvoj fokus grupi pokazao je dominantan stav studenata da bi nastava iz *Sistema socijalne sigurnosti* bila poboljšana kada bi bilo više uvodne reči i teorijske postavke pre desetominutnih izlaganja studenata njihovih seminarskih radova, a nakon njih provociranje diskusije zanimljivim pitanjima. Dominanto je i mišljenje da su na ovom predmetu imali vrlo korisnu razmenu iskustava iz prakse sa studentima koji su volonteri ili zaposleni u struci. Još jedan komentar je ukazao na nedostatak preglednosti celine gradiva, ne zanmo koji predmet je ispitanik imao na umu: "Bili smo prepušteni sami sebi i da svoju temu obrađujemo što je prilično usko. Izaberemo jednu temu, koju obrađujemo iz jedne knjiga u kojoj to poglavlje ima deset stranica. Možemo da se obratimo mentoru oko svog rada, ali što se bilo čega drugog tiče uskraćeni smo, za znanje jer nemamo vremena da pokrijemo celu tu oblast, pišući rad koji je koliko toliko zahtevan. Mislim da je dosta oskudno to znanje. "

Korišćenu literaturu na programu studenti smatraju adekvatnom, što je potvrđeno (100%) i na fokus grupama, a 25% je dopunilo odgovor:

S H E S P S U

- "Meni su bile jako zanimljive knjige, odnosno naša istraživanja. Ta istraživanja su mi sjajna, pogotovo što su friška. Oslanja se na istraživanja baš o položaju sociologa u sistemu socijalne zaštite. Veoma je korisno, informacije koje svakako treba predočiti ili ispredavati, za one koji nisu imali prilike da pročitaju."
- "Ono što sam koristila, to je to. Ne bih ništa menjala."
- "Ono što bih ja preporučila jeste da se osim ovog osnovnog udžbenika, prilikom izučavanja ovog predmeta tj. kursa [Sistemi socijalne zaštite] posebno obrati pažnja na Zakone. Da se Zakoni čitaju, jer svako od nas, i ova gospođa koja je pisala udžbenik i ja koja sam pisala rad na ovu temu, mi čitamo Zakon i onda ga prenosimo na jedan način koji mi smatramo sistematičnim. Na primer, način na koji je udžbenik napisan i kako sam ja pisala seminarski su dva različita izlaganja. Mislim da je u stvari najbitnije dobro poznavati Zakone kako bi ovaj posao mogao da se radi." u nastavku govoreći o potrebi za više praktične nastave dodaje "Jer, jedno je Zakon, neki Zakoni su jako dobri i vrlo senzibilisani, ali sa druge strane u praksi postoje razne prepreke i treba već na samim studijama shvatiti u kojoj meri i sa čim ćemo biti ograničeni."

Na pitanje na kraju razgovora, "Da li ste zadovoljni jer ste upisali ovaj studijski master program?" odgovorilo je 83% ispitanika, od kojih je 80% izrazilo zadovoljstvo, a 20% smatra da nije mnogo dobila, ali ni izgubila.⁴ U nastavku sledi nekoliko obrazloženja zašto su studenti bili zadovoljni:

- "Zadovoljna sam jer mislim da je korisnije nego da sam upisala običan master." Dodaje da želi da upiše doktorske studije, te joj je master samo prelaz i "zato ne mislim da mi je toliko korisno za razliku od nekoga ko ne ide dalje."
- "Ja sam veoma zadovoljna sobom i svojim angažovanjem, onim što sam ja postigla i onim što su studije kod mene proizvele, što su me podstakle da više pišem i ozbiljnije pristupim pisanju. [...] Drago mi je da sam upoznala kolege koje su u domenu socijalnog rada sa kojima mogu dalje da razvijam priču. [...]Zadovoljna sam našom komunikacijom i mislim da može još više i ozbiljnije za naredne generacije" misleći pre svega na praktičnu stranu kursa.
- "Meni se dopalo da ponovo budem, makar i parcijalno, student, jer i pored sve dezorganizovanosti Fakulteta, uvek se nađe neko ko je zanimljiv kao predavač ili kolega, a ja uživam u tome. Na osnovnim studijama iako sam imala lep uspeh, bila sam preanksiozna i nisam uspela da uživam dovoljno, a sada doalzim relaksirano, zvanje je stečeno i po prvi put mi je baš lepo." "Isto sam kao i koleginica rasterećenija nego na osnovnim studijama i prijalo mi je da posle duže pauze ponovo uđem u akademske vode i da se malo bavim naukom." "Samom organizacijom studija nisam, jesam što su me ove studije podstakle da izražavam sociološko mišljenje."

Korisnost

Opšta ocena korisnosti studijskog programa za 50% studenata je odlična i za 35% vrlo dobra. Detaljnija analiza odgovora studenata na pojedinim stavkama korisnosti programa (grafikon 8.) pokazuje da im je bio najkorisniji za sticanje znanja i celoživotno učenje, a najmanje za razvoj veština i

⁴ Komentari koji izražavaju neutralan odnos prema upisivanju mastera:

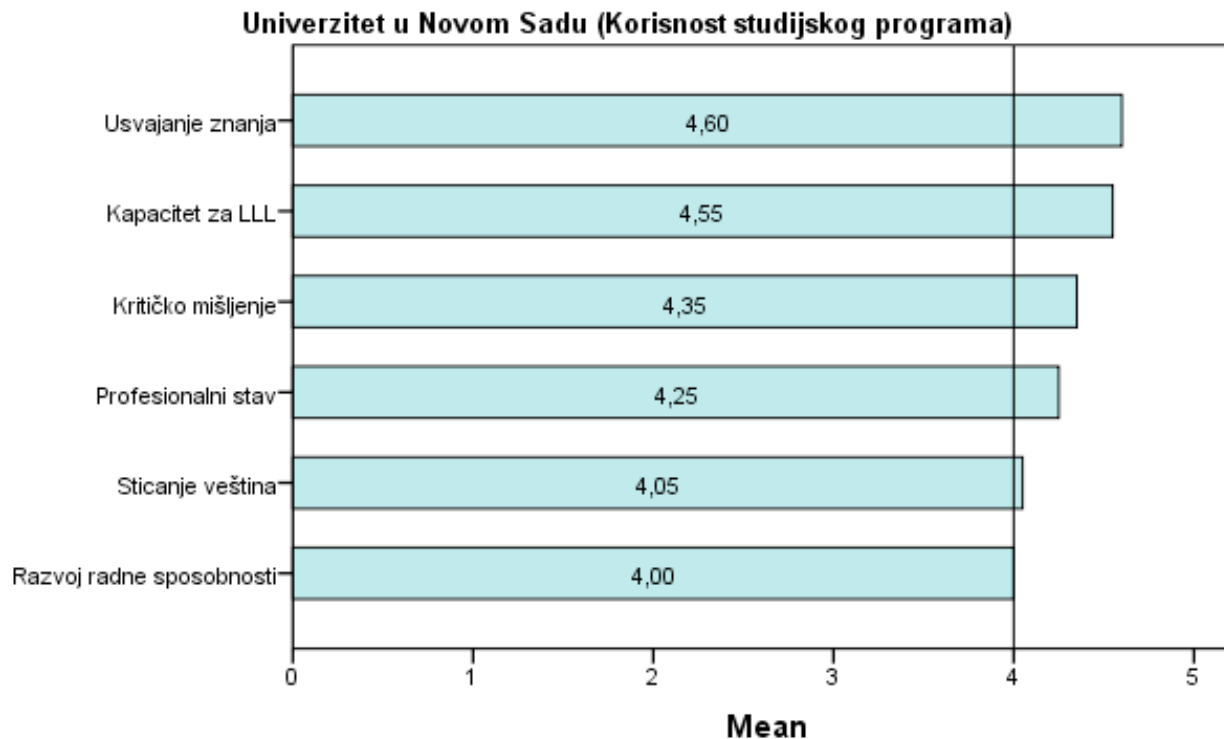
"U suštini, indiferentna, niti sam zadovoljna niti nisam. Ne mislim da sam nešto mnogo dobila, ali ni izgubila. Nije mi oduzelo mnogo vremena, a opet nisam mnogo ni dobila."

"Ja nemam nikakva očekivanja i zato ne mogu da budem ni razočarana."

radnih kompetencija. Na isti način su studenti vrednovali navedene stavke za kurseve, samo sa nešto višjim prosečnim ocenama.

Grafikon 8. Korisnost studijskog programa

Studenti se slažu da su na master studijama stekli pre svega nova znanja, više nego veštine. Komentarima se naglašava da su to bila znanja vezana za socijalni rad: "Saznali smo nešto drugo, nešto sasvim drugo od sociologije, od onoga što smo slušali na osnovnim studijama. Predmeti koji raskršćavaju sa svim što smo do tad učili. Oslanjaju se na teorijske i istorijske uvode koje smo učili, ali je potpuno različito. I to mi je bilo zanimljivo da čujem, jer ništa od toga nisam znala o socijalnom radu, Zakonu, statističkim podacima. To je uvod u sam socijalni rad, jer se tiče celog sistema socijalne zaštite u Srbiji." Drugim komentarem se kaže da su kroz ostale predmete, koji su mahom predmeti koje su već slušali na osnovnim studijama, dopunili ili konkretizovali neke teme unutar predmeta, a nova znanja su stekli iz predmeta koji se tiču socijalnog rada. Stav 33% studenata sa kojima je razgovarano jeste da je reč samo o sticanju osnovnih teorijskih znanja iz socijalnog rada i da im nedostaje više praktičnih znanja da bi stečena znanja bila kompletna (33%). Navešćemo neka znanja koja su studenti istakli kao njima važna:

- „Pa recimo, kako funkcioniše celokupni sistem zaštite[...]“, (25% ispitanika istaklo isti stav)
- "[...] naša istraživanja o položaju sociologa u sistemu socijalne zaštite." (8%)
- "Naučila sam dosta toga o pravima čoveka i to mogu da primenim u svakodnevnom životu i razgovoru." (17%)
- "Meni je bilo zanimljivo da pregledam statističke podatke za Srbiju po pitanju nezaposlenosti i ljudi koji su korisnici socijalne zaštite." (17%) i
- "Podigla sam svest o marginalizovanim grupama o problemima u društvu. Nekako to više shvatam kao sastavni deo života, i mogu drugačije da pristupim problemu nego ranije kada nisam znala o tome." "Ima neka humanistička komponenta da postoji sama vrednost čoveka,

a ne pozicija." "Ono što je posebno bilo zanimljivo jeste što sam videla koje su ljudske komponente u tome i aplikacije sociologije." (17%)

- "Najviše mi se dopalo što postoji jedna tema koja se tiče očekivanja i obaveza pacijenata, što sam dobila iz predmeta *Sociologija profesija*, to je ono što je meni najznačajnije. Da imam utisak da tu neku temu koja me već par godina unazad zanima, i koju sam samostalno uradila, imam priliku da uradim kvalitetno, da mogu da stanem iza onog što ću reći." (8%)
- "Jako mi je bilo zanimljivo i korisno iskustvo drugih kolega." (8%)

Iz razgovora sa polovinom ispitanika stiče se utisak da su nastavni sadržaji koje su studirali tokom programa jesu podstakli njihovo kritičko mišljenje, prema individualnim afinitetima i ona dobijena kroz kurs *Socijalno planiranje i socijalni razvoj i Sistemi socijalne sigurnosti*:

- "Možda baš saznanja iz Socijalnog planiranja jesu podstakla kritičko razmišljanje."
- „Meni su bila zanimljiva saznanja iz Socijalne sigurnosti – Work and Welfare. Podstaklo me je da razmišljam u pravcu kada bih se ja o tome pitala i odlučivala da formiram jednu vrstu socijalne politike na koji model i u kojoj meri bih se oslonila. Pokrenulo je maštu kako napraviti sada neki idealni model socijalne zaštite.“
- "Slažem se sa kolegicom [citirana iznad], razmišljala sam o pitanjima nekih novih Zakona."

Primećujemo da studenti u okviru pitanja *Šta je najvažnije što ste naučili na ovom studijskom programu?* istakli samo jednu veštinu koju su stekli i smatraju je korisnom (42%) - veštinu pisanja naučnih radova.

- "Nemam utisak da sam neke posebne veštine stekla, ali mi znači što sam dobila podsticaj da više pišem o socijalnom društvu. Neke teme koje su mi od interesa jesam promišljala, ali kao da nisam imala dovoljno podsticaja i hrabrosti da počnem da pišem o tome. To se sada na studijama desilo, ne znam čija je zasluga, ali sam zbog toga zahvalna i to mi znači."
- "Najviše mi je koristilo pisanje naučnih radova. I sada mogu određenim temama koje me zanimaju da prisutpim na taj način, mogu bolje da ih artikulišem u pisanom obliku."
- "Uvežbala sam pisanje naučnih radova."

Ima studenata koji smatraju da: "Uz ovakav program nismo mogli da razvijemo veštine", "Ja mislim da niko ovaj program nije pisao da nas spremi za rad u ustanovama." Zapravo kritika proizilazi iz osećaja nespremnosti za rad u struci, osećaja da nisu stekli dovoljno profesionalnih komentencija, istovremeno ne sasvim sigurni za koja se radna mesta spremaju i željni više praktične nastave. Vidimo na grafikonu 8 da kvantitativna analiza potvrđuje podatak time što je korisnost programa za sticanje veština i radnih sposobnosti ocenjena vrlo dobrom ocenom, najnižom na lestvici. Jedna pretpostavka je da se studentima sa više radnog iskustva u oblasti socijalnog rada program čini korisnijim. Sa jedne strane, studenti bez prakse dele mišljenje da će se teško snaći na poslu nakon ovako koncipiranog mastera: "Mislim da na kraju nećemo biti dovoljno obučeni za rad u ustanovama. Teško da će bez prakse nekom studentu posle biti jasno šta treba da radi. Čini mi se da su predmeti uopšteni i da ih treba konkretizovati." Sa druge strane, studentkinja koja radi nešto više od 3 godine u socijalnoj zaštiti u socijalnoj službi jedne opšte bolnice, kaže: "Meni je bilo zanimljivo da sad sve one stvari koje sam učila kroz praksu, nađem na jednom mestu. Mislim da će drugim studentima koji planiraju u ovoj oblasti da se zaposle, biti jednostavnije nego što je meni bilo. Kada sam došla morala sam za kratko vreme puno toga da naučim, a oni će već doći sa adekvatnim predznanjima." Takođe, studentkinja koja radi kao istraživač terencac kaže: "Ja se osećam spremnije [za rad u struci] iz razloga što sam se i

sama potrudila tokom mastera da radim na nekim stvarima koje sam čula i koje su me zainteresovale. [...] prijalo mi je da posle duže pauze ponovo uđem u akademske vode i da se bavim naukom. Pošto sam istraživač terenac, a ne toliko teoretičar, to mi je sad jako falilo. Deluje mi isuviše lako, da ne kažem smešno. Ranije kada bi dobio visoku ocenu nije se postavljalo pitanje da li si spreman za rad, to je značilo da znaš da se nosiš sa njom."

Stvaranje potencijala za celoživotno učenje i dalje usavršavanje je ocenjeno odličnom srednjom ocenom, zajedno sa sticanjem novih znanja. Jedan komentar sa fokus grupe potencijal za dalje usavršavanje vidi u sledećem: "Ja sam htela da kažem da smo na osnovu odabira tema na nekim predmeti, mogli da steknemo znanje i da ako nas nekad bude zanimalo dalje, znaćemo odakle da počnemo." 17% koji već rade u struci smatraju da su više podstaknuti kroz posao, nego što je program bio podsticajan za dalje usavršavanje u ovoj oblasti: „Za mene svakako da, ali ne znam u kojoj meri je to pod uticajem ovog programa, a koliko zbog onoga što već radim.“, "Ne znam, možda „da“, isto kao koleginica, kroz posao." Uzimajući u obzir kompletnu sliku odnosa prema programu, rekli bismo da i oni koji su više podstaknuti poslom, ipak bi upisali i master. Neko je pak kroz pohađanje mastera dobio ideju za posao: "Meni je podstaklo da otvorim svoj NVO – *Inkluzivni centar za decu ometenu u razvoju*, i želim da se bavim time. Korisno je, nisu mi toliko zanimljivi predmeti, ali korisno je." U razgovorima sa studentima 25% ispitanika na pitanje da li ih je program podstakao za dalje usavršavanje u oblasti socijalnog rada i zaštite, izražava negodovanje. Jedna ispitanica je protivrečna u svom odnosu prema master programu, na pitanje podsticajnosti programa reaguje izrazito negativno: "Mene lično nije podstakao. Da mogu vratila bih se na sociologiju. Da mogu upisala bih običan master", a na kraju razgovora tvrdi da je "u principu zadovoljna" što je upisala ovaj master program.

Odgovori profesora pokazuju u koliko različitih pojmovnih okvira je moguće sagledavati pripremanje studenata za celoživotno učenje i dalje usavršavanje: kroz osposobljavanje studenata za kritičko mišljenje; kroz razvijanje aktivnog pristupa učenju, samostalnosti u učenju i radoznalosti u istraživanju; kroz rad na sebi koji je individualna stvar, a profesori mogu uticati samo snažnijom inicijativom i ponavljanjem da je za ovu vrstu zanimanja neophodno se neprestano celoživotno usavršavanje. 50% profesora smatra da je kurs koristan za celoživotno učenje, 50% smatra da to pretežno zavisi od osobe, 25% da je možda "nedostajala snažnija inicijativa od strane profesora da ljudi nastave sa svojim usavršavanjem i nakon studija." U nastavku slede obrazloženja u vidu citata za izložene stavove:

- Na osnovu ranijeg iskustva sa ljudima koji su volontirali ili bili zaposleni u sistemu socijalne zaštite, mislim da je njima ovako nešto falilo.
- Mislim da smo uspeli da kod studenata razvijemo samostalnost u učenju i radoznalost u istraživanju što je osnovni put celoživotnog učenja. S jedne strane taj osećaj da nisu dovoljno spremni za radnu ulogu čini da se dalje usavršavaju, a s druge strane promene koje život i tehnologija unose takođe ih primoravaju da uče.
- Fakultet kada upišeš nešto ti se nudi, četiri godine ili pet, ili osam ako su u pitanju i doktorske studije, ali celoživotno učenje zavisi od osobe.

Profesori ističu (50%) da sama priroda struke sociologa u sistemu socijalne zaštite zahteva i celoživotno usavršavanje. Kroz sledeći citat su sagledani elementi koji su podložni promeni:

- "Mislim da je sistem socijalne zaštite definisan tako – a to nema veze sa studijskim programom – da je neka vrsta usavršavanja nužna, menja se sistem, a i vokabular: od osobe sa invaliditetom do osoba sa posebnim potrebama itd. Kocepti se menjaju, što zbog političke

korektnosti, a što jer se i njihov sadržaj zaista menja. [...] Fluidne su i stvari poput kulture, društvenih grupa, gradova, sve se to menja, a u jednom užem smislu menja se i oblast socijalne zaštite i politike u pravnom smislu, očekuju se novi Zakoni, ali i u kontekstu; šta je, iz kog ugla postupati, multikulturalizam se više ne posmatra kao multikulturalizam već kao kulturno kompetentna praksa koja je još inkluzivnija. Da biste bili obavešteni o tim stvarima vi morate raditi na sebi, a bilo bi dobro da se češće insistira na tome da će studenti i posle mastera morati da rade na sebi."

Snage, slabosti i preporuke studenata i nastavnika

Studenti

Kada je reč o pozitivnim aspektima kurseva, studenti često navode stručnost profesora i njihove predavačke sposobnosti da izlože gradivo jasno i zanimljivo, motivisanost studenata da aktivno učestvuju, istraživanja koja su radili i praktična znanja koja su dobili i poboljšanje zaposlenja sociologa.

Slabosti su prepoznate uglavnom u manjku praktične nastave i nejasnosti kompetencija koje se očekuju da će programom očekuju studenti steći.

Preporuke studenata za poboljšanje nastave na kursevima komplementarne su sa učenim slabostima:

- uvesti stručnu praksu u centrima za socijalni rad ili za socijalnu zaštitu
- više projekata tokom nastave kako bi studenti povezivali teorijska znanja sa praksom
- uključiti gostujuće profesore ili druge stručnjake iz oblasti sistema socijalne sigurnosti
- "da ima više predmeta koji se bave socijalnim planiranjem, socijalnim radom i zaštitom, a da bude manje pedagoških" i da se uvedu novi predmeti: "socijalna patologija" i "predmet koji bi se bavio radom sa klijentom".
- "da se razdvoje metodički i praktični predmeti, i da ti predmeti iz metodičke prakse budu izborni, a ovi iz socijalnog rada obavezni.

Nastavnici

U vezi sa pozitivnim aspektima kurseva i programa, nastavnici navode sledeće:

- program dopunjava znanja sociolozima koji su već zaposleni ili su volontirali i podstiče ih na celoživotno učenje
- teorijska sociološka znanja koja se predaju u okviru programa su upravo ona koja trebaju sociolozima u socijalnoj zaštiti
- motivisanost studenata za saradnju, prihvatanje obaveza i radnih zadataka, prepoznavanje svojih interesovanja i potreba i veliki doprinos studenata koji imaju iskustvo u socijalnom radu
- objavljivanje studentskih radova u Zborniku

U vezi sa negativnim aspektima kurseva i programa, nastavnici navode sledeće:

- iako su nastavni sadržaji kurseva u funkciji postavljenih ciljeva, nisu dovoljni za njihovo postizanje sa strane praktičnih kompetencija
- kompetencije nastavnika
- nedovoljna pomoć kolega
- nedovoljna unutrašnja koordinacija između predavača

Intervjuisani nastavnici su istakli sledeće predloge za unapređenje programa:

- "Za sledeću godinu bih organizovala susret generacije starih i novih studenta sa stručnjacima iz prakse na jednom savetovanju koje bi bilo na fakultetu posle ispitnog roka gde bi izneli rezultate svojih istraživanja koje su radili za ispit. Tako bi se njihovo znanje moglo testirati diskusijom i pitanjima kolega iz prakse. To bi bilo sučeljavanje mogućeg i realnog."
- Uvesti više kurseva "koji se tiču praktičnih kompetencija, više praktičnog rada studenata kroz radionice i tako koncipirane kurseve gde će po sistemu igranja uloga proći neke potencijalne situacije koje se pojavljuju u praksi u svakodnevnom radu."
- "Ići na pojedine grupe koje se javljaju kao korisnici u sistemu socijalne zaštite, pa tako razviti kurseve koji će se baviti socijalnim radom sa obrazovnim institucijama, sa starima, sa osobama sa invaliditetom."
- "Izdvojiti predmet i vreme za stručnu praksu u ustanovama socijalne zaštite."
- "Sadržinski ili u nekim drugim praktičnim sferama smatram da bi dodatno usavršavanje određenih aspekta studijskog programa bilo dobro, jer postoji malo kontinuiteta sa nekom klasičnom sociologijom gde bi i nju možda trebalo modernizovati ili primeniti u domenu socijalne politike." Na primer, "ukoliko imamo neki predmet *Urbani problemi* na masteru sociologa u socijalnoj zaštiti treba jedan deo tog predmeta opšte priče primeniti na domen socijalne zaštite. Da nastavnici primene gradivo na jednu užu oblast. [...] da čuju nešto malo više o npr. urbanim problemima u konkretnim slučajevima."
- "Potrebno je bolje reklamirati potrebu za sociolozima u socijalnom sistemu."
- "Raditi na unutrašnjoj koordinaciji između svih nas koji smo tu angažovani na izvođenju nastave, i onda da mi organizovanije i spremnije nastupamo prema studentima čisto da bi se neke situacije predupredile, kako se neke zabune ne bi dešavale."

Diskusija i preporuke

U okviru diskusije, biće učinjen osvrt na glavne nalaze u vezi sa procesom i korisnošću kurseva i programa, a imajući u vidu postavljene ciljeve evaluacije.

U okviru evaluacije PROCESA ispitana je redovnost pohađanja i održavanja nastave i konsultacija, zadovoljstvo sadržajem i organizacijom nastave kao i pedagoškim radom nastavnika i saradnika.

Kada je u pitanju redovnost sa kojom studenti pohađaju nastavu i koriste konsultacije u okviru evaluiranih kurseva registrovano je da *oko 40% studenata redovno pohađa predavanja*. Po

tvrdnjama profesora, na predavanjima je redovno prisustvovalo od 7 do 10 studenata. Sa druge strane, studenti su procenili da su profesori držali predavan redovno (93%), vežbe (80%), a konsultacije uvek (100%). Poznato je da je grupa studenata u Novom Sadu brojala 45% zaposlenih ili volontira u struci, i da veliki broj studenata ne živi u mestu gde se Univerzitet nalazi, a osnovne studije su završili u Novom Sadu, Beogradu, Nišu i Istočnom Sarajevu.

Dobijeni su podaci da je *zadovoljstvo sadržajem kurseva i progra u celini ocenjena najvišom ocenom za 45%, i vrlo dobrom 35% (ukupno 80%)*. Ispitivanje zadovoljstva sadržajem programa, metodom fokus grupa pružilo je mogućnost studentima da detaljnije iznesu i obrazlože svoja mišljenja i stavove. Većina studenata smatra pojedinačne kurseve zanimljivim zbog teorijskih sadržaja, korisnim, ali za mnoge je nedovoljno bez više praktičnih sadržaja ako bi se osećali pripremljenim za radnu ulogu.

Rad nastavnika i saradnika ocenjen je najvišjim ocenama od svih ciljeva evaluacije. Naime, čak 93% studenata je dalo najvišu ocenu profesorima, a preostalih 7% vrlo dobru (ukupno 100%). Opšta ocena kvaliteta nastave koju su držali je za 80% studenata odlična, a za 10% vrlo dobra (ukupno 90%). Najniže je ocenjena raznovrsnost nastavnih metoda i njihova adekvatnost. Raspon predloga je velik i specifičan za svaki predmet: od igranja uloga, više diskusije, više klasičnih teorijskih uvoda u lekciju, teorijskog povezivanja diskusije do organizovanja nastave u drugim institucijama gde bi studenti mogli steći korisna znanja za svoju (buduću) profesionalnu ulogu.

Kada je u pitanju *organizacija kurseva i programa*, rezultati pokazuju da je *70% anketiranih studenata veoma zadovoljna, a 25% vrlo zadovoljna (ukupno 95%)*. Rad koordinatora programa je ocenjen najbolje, potom rad biblioteke i prostorije u kojima se održava nastava. Studenti su izrazili nezadovoljstvo terminima vežbi i studentskim web servisom.

Predlozi profesora za unapređenje predmeta su se uglavnom kretali u pogledu ostvarivanja više praktičnog rada i vežbi, jer je ovo od strane profesora procenjeno kao izuzetno značajno. Izražena je potreba da nastava bude u većoj meri povezana sa empirijom i budućim poslovima za koje se spremaju studenti.

U okviru evaluacije KORISNOSTI kurseva i studijskih programa u odnosu na radnu ulogu dobijeni su sledeći podaci od nastavnika i studenata.

Korisnost kurseva i programa i o njihovoj relevantnosti za očekivane ishode ocenjena je odličnom opštom ocenom od strane polovine studenata, a vrlo dobrom od strane 35% (ukupno 85%). Detaljnija analiza odgovora studenata na pojedinim stavkama pokazuje da velika većina studenata ocenjuje da su kursevi bili korisni za usvajanje novih znanja, ali ne i usvajanje veština i sticanje profesionalnih kompetencija. Takođe, studenati smatraju da su kursevi vrlo ili izuzetno korisni za sticanje kritičkog mišljenja, formiranje profesionalnog stava, kao i potencijala za celoživotno učenje i usavršavanje.

Intervjuisani *nastavnici* naglasili su kako su kursevi i programi *snažno povezani sa profesionalnim aktivnostima u socijalnom radu*, što su potvrdili studenti sa više prakse u struci. Nastavnici su nastojali da kreiraju predmete u skladu sa savremenim zahtevima prakse u oblasti socijalnog rada. Teorijski sadržaji predmeta imaju fokus na značajne oblasti u socijalnom radu i

socijalnoj zaštiti i pri tom omogućavaju razumevanje suštine predmeta, kao i razvoj kritičkog mišljenja i etičke svesti u radu sa korisnicima. Studenti bi dodali predmet kao *Uvod u socijalni rad* koji bi imao funkciju upoznavanja sa osnovnim pojmovima jer neki studenti imaju utisak da se previše naglo susreću sa novim temama iz socijalnog rada i zaptite i teško ih sistematizuju.

Zaključak o predloženim izmenama u studijskom programu na osnovu rezultata evaluacije.

Na osnovu iznetih rezultata, mogu se jasno formulisati preporuke za dalji razvoj programa.

- Imajući u vidu da je rad nastavnika i saradnika visoko ocenjen, njihovu motivaciju je potrebno negovati i održavati na visokom nivou, između ostalog i obezbeđivanjem povratnih informacija o rezultatima evaluacije.
- Pri ocenjivanju sadržaja master studijskog programa sociolog u socijalnoj zaštiti primećeno je i od strane studenata i profesora da *preovlađuju teorijski nastavni sadržaji* i potreba da teorija bude povezanija sa empirijom i budućim poslovima za koje se spremaju studenti. Stoga, jedan od predloga za unapređivanje studijskog programa jeste posvećivanje veće pažnje osmišljavanju prakse, a u *Izveštaju* smo naveli predloge i jednih i drugih.
- Studenti sociologije koji su master programom specijalizirani za rad u sferi socijalne zaštite izrazili su potrebu za reorganizacijom *osnovnih i izbornih predmeta* i veliki broj njih podržava ideju da se razdvoje sociolozi koji se usmeravaju na rad u prosveti, tako da grupa koja pohađa novi program ne sluša predmete koji se odnose na prosvetu, a da imaju više predmeta iz oblasti socijalnog rada. Mi smo naveli neke predloge proširivanja nastavnog sadržaja koje su studenti dali. I 75% profesora je istaklo da se program za sociologe u socijalnoj zaštiti treba sastojati od više stručnih predmeta, što je i predviđeno za dalji razvoj programa. "Program koji je realizovan 2015/16. godine je kompromisno rešenje i prelazni oblik za studente master programa budući da su uvedena samo dva nova predmeta koji usmeravaju sociologa za rad u sistemu socijalne zaštite." Jedan od predloga je da se predmet Socijalno planiranje i socijalni razvoj zbog velikog broja, raznovrnosti i bitnosti tema "razbije na nekoliko kurseva". Takođe, profesori odobravaju kao i studenti ideju da Odsek sociologije na Univerzitetu u Novom Sadu ima dva odvojena master programa, za one koji se usmeravaju u prosvetu i one koji se usmeravaju za rad u socijalnoj zaštiti. Master program sociolog u socijalnoj zaštiti bi bio druga opcija studente koji bi inače upisivali Fakultet političkih nauka u Beogradu, a jedini u državi koji priprema sociologe ekskluzivno za rad u socijalnoj zaštiti.
- Kako bi program bio obogaćen sadržajima koji ih više upućuju u praksu, kao i sadržajima sa kojima bi voleli da program bude proširen kako bi ih više uveo u socijalni rad intervjuisani profesori (50%) izražavaju potrebu za povećanjem kadra predavača na programu i da je jedno rešenje da novi predavači budu više povezani sa praksom. Jedan od načina postizanja ovog cilja je "da neke od studentata koji su pokazali najbolje rezultate angažujemo u nastavi i da se formiraju kadrovi koji će biti stručnjaci u ovoj oblasti, jer mi na Odseku nismo imali priliku do sada da se bavimo problemima sistema socijalne zaštite i nismo studente usmeravali niti pripremali za ova radna mesta. Oni koji su se zaposlili i već rade, učili su radeći, ali to je veći

stres, bolje je ako studenti steknu znaju opis radnog mesta već na fakultetu." Profesori predlažu da se poveća i unutrašnja koordinacija između predavača.

- Fokus grupa je pokazala da se studenti bez prakse osećaju nesigurnim za preuzimanje radne uloge i da im nije savim jasno za koje su se poslove realno spremali, koje su kompetencije trebali steći i koje su stekli. U intervjuima profesora izneto je mišljenje da su studenti bili dovoljno obavešteni o sopstvenoj ulozi u socijalnoj zaštiti, a problem je uočen sa tržištem rada. Predlog je da se polaznici programa više upute u aktuelne podatke o radnim mestima za koja se spremaju, ili bližim vremenskim procenama razvoja sektora za zaposlenje, kako bi njihova uloga u društvu bila njima jasnija, kao i na koja znanja u okviru programa da obrate posebnu pažnju kako bi spremnije dočekali poslovne prilike.
- Na kraju, podaci dobijeni evaluacijom ukazuju da je potrebno pratiti realizovanje programa i kurseva i u narednoj školskoj godini.

Zaključak

U okviru Tempus projekta SHESPSS sprovedena je evaluacija master studijskog programa Sociolog u socijalnoj zaštiti, Univerziteta u Novom Sadu usmerena na organizaciju i sadržaj studijskih programa, na odnos studenata i nastavnika prema njima kao i na snage i slabosti ovih programa i način njihovog unapređenja. Na osnovu ankete, fokus grupa sa studentima i individualnih intervju sa nastavnicima utvrđeno je da su studenti zadovoljni zalaganjem i stručnošću nastavnika, organizacijom kurseva, zanimljivošću i relevantnošću izučavanih sadržaja ali su ukazali i na sledeće nedostatke. Za dalju realizaciju programa važno je osmisliti praktične sadržaje nastave i razjasniti ishode programa kao i kurseva koji se pohađaju čime bi studenti imali i više ocene za korisnost Master programa. Na organizaciju programa i kvalitet nastave ispitanici fokus grupa su davali primedbe od manjeg značaja, glavni problem predstavlja web servis, i na otežano održavanje nastave iz pojedinih predmeta usled premalih grupa studenata. Spram uočenih manjkavosti date su preporuke za poboljšanja u organizaciji i sprovođenju ovih studijskih programa.

Zahvalnost

Zahvaljujemo Tempus programu Evropske unije na ko-finansiranju troškova u sprovođenju projekta SHESPSS kao i evaluacije studijskih programa u oblasti socijalnog rada i socijalne zaštite koji se sprovode na Univerzitetima u Republici Srbiji.

Reference

Alkin, M., Vo, A, & Hansen (2012). Using logic models to facilitate comparisons of evaluation theory. *Evaluation and Program Planning*, 38.

Blackmore, J. (2009). Academic pedagogies, quality logics and performative universities: Evaluating teaching and what students want. *Studies in Higher Education*, 34, 857–872.

Chalmers, D., & Gardiner, D. (2015). The measurement and impact of university teacher development programs. *Educar*, 51(1), 0053-80.

Contandriopoulos, D., & Brousselle, A. (2012). Evaluation models and evaluation use. *Evaluation*, 18(1), 61-77.

Creswell, J. W. (2009). Mixed Methods Procedures. In *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*-3rd ed. Sage publications. Inc, 203-224.

Frechtling, J. (2007). *Logic modeling methods in program evaluation*. San Francisco: Jossey-Bass.

Harvey, L. (2007). Epistemology of quality. *Perspectives in Education*, 25(3), 1-13.

Julnes, G., & Bustelo, M. (2014). Professional values and ethics in evaluation. *American Journal of Evaluation*, 1098214014549069.

Miller, R. L. (2013). Logic models: A useful way to study theories of evaluation practice?. *Evaluation and program planning*, 38, 77-80.

Miron, Gary (2004). Evaluation Report Checklist.
(<https://www.wmich.edu/sites/default/files/attachments/u350/2014/evaluation-reports.pdf>, pristupljeno 22.06.2016.)

Nevo, D. (1983). The conceptualization of educational evaluation: An analytical review of the literature. *Review of educational research*, 53(1), 117-128.

Newcomer, K. E., Hatry, H. P., & Wholey, J. S. (2015). *Handbook of practical program evaluation*. John Wiley & Sons.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Patton, M.Q. (2012). *Essentials of Utilisation-Focused Evaluation*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Payne, D.A. (1994). Designing educational project and program evaluations: A practical overview based on research and experience. Boston: Kluwer Academic Publishers.

Scriven, M. (2012). Conceptual revolutions in evaluation. In M. C. Alkin (Ed.), *Evaluation roots: A wider perspective of theorists' views and influences* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

SHESS

TEMPUS project:

Strengthening Higher Education for Social Policy making and Social Services delivery

Scheerens, J, Glas, C & Thomas, SM (2003). Monitoring and evaluation (M&E) in Education: Concepts, Functions and Context', *Educational Evaluation, Assessment and Monitoring*, vol. 1, pp. 3-16.

Stevahn, L., King, J. A., Ghere, G., & Minnema, J. (2005). Evaluator competencies in university-based evaluation training programs. *Canadian Journal of Program Evaluation*, 20(2), 101.

Stufflebeam, D. (2001). Evaluation models. *New directions for evaluation*, 2001(89), 7-98.

Stufflebeam, D. L. (2003). The CIPP model for evaluation. In *International handbook of educational evaluation* (pp. 31-62). Springer Netherlands.

Tourmen, C., & Droyer, N. (2013). Dialogues entre théories spontanées et théories académiques de l'évaluation. *Mesure et évaluation en éducation*, 36(3), 25-49.

Zhang, G., Zeller, N., Griffith, R., Metcalf, D., Williams, J., Shea, C., & Misulis, K. (2011). Using the context, input, process, and product evaluation model (CIPP) as a comprehensive framework to guide the planning, implementation, and assessment of service-learning programs. *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*, 15(4), 57-84.

Prilozi

Obrasci i protokoli za prikupljanje podataka:

1. Obrazac za informisanu saglasnost studenata za učešće u fokus grupi

Univerzitet u Novom Sadu

Filozofski fakultet

TEMPUS projekat

Jačanje visokog obrazovanja u oblasti socijalne politike i socijalne zaštite

TEMPUS project

***Strengthening Higher Education for Social Policy making and Social Services
delivery***

Formular o saglasnosti

1. Potvrđujem da sam saslušao/saslušala i razumeo/razumela informacije o sprovođenju fokus grupa u vezi sa ovim istraživanjem i TEMPUS projektom, kao i da sam imao/imala priliku da postavim pitanja u vezi sa tim.
2. Razumem da je moje učešće u fokus grupi dobrovoljnog karaktera i da mogu da je napustim u bilo kom trenutku bez obrazloženja.
3. Saglasan/saglasna sam sa učešćem u fokus grupi posvećenoj evaluaciji studijskog programa u okviru TEMPUS projekta SHESPSS.
4. Saglasan/saglasna sam sa tim da se fokus grupa snima.
5. Saglasan/saglasna sam sa tim da moji odgovori budu citirani anonimno.

Ime učesnika/učesnice

Datum

Potpis

Ime istraživača

Datum

Potpis

2. Obrazac za informisanu saglasnost profesora za učešće u intervjuu

Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet

TEMPUS projekat
Jačanje visokog obrazovanja u oblasti socijalne politike i socijalne zaštite

TEMPUS project
**Strengthening Higher Education for Social Policy making and Social Services
delivery**

Formular za davanje saglasnosti

Pozivamo Vas da uzmete učešće u evaluaciji novog studijskog programa *Sociolog u socijalnoj zaštiti*, tako što ćete pristati da budete intervjuisani kao jedan od nastavnika za navedeni studijski program.

U okviru intervjua biće Vam postavljena pitanja o sadržaju i organizaciji ovog studijskog programa, kao i o Vašoj proceni u kojoj meri je program ostvario svoj cilj u prethodnom periodu. Vaša zapažanja, stavovi i komentari će nam pomoći da ovaj studijski program učinimo kvalitetnijim za buduće generacije.

Molimo Vas da pristanete da budete intervjuisani, kao i da date svoje dopuštenje da se ovaj razgovor snima, kako bismo ga iskoristili za dalju analizu. Sve informacije koje dobijemo od Vas u toku ovog intervjua biće upotrebljene jedino u svrhu evaluacije i ostaće anonimni, zbog čega Vas molimo da odgovarate iskreno i otvoreno.

Pristup ličnim podacima ispitanika ima jedino koordinator evaluacije programa čiji rad je pod kontrolom nezavisnog tela - Komiteta za kvalitet Tempus projekta SHEPSS koji finansira Evropska komisija.

Napominjemo da je Vaše učešće u intervjuu dobrovoljno i da u bilo kom trenutku možete prekinuti razgovor, bez obrazloženja. Ukoliko pristajete da budete intervjuisani, molimo Vas da potpišete ovaj formular za davanje saglasnosti.

Ime učesnika/učesnice

Datum

Potpis

Ime istraživača

Datum

Potpis

3. Protokol za fokus grupu

PROTOKOL ZA VOĐENJE FOKUS GRUPE

Univerzitet u Novom Sadu,

oktobar 2015. godine

Uvod u razgovor

Dobar dan. Moje ime je i dolazim sa fakulteta.

Okupili smo se da bismo porazgovarali o novom studijskom programu Sociolog u socijalnoj zaštiti, a vaša zapažanja, stavovi i komentari će nam pomoći da bismo ovaj studijski program učinili kvalitetnijim i boljim za buduće generacije. Sa tim ciljem smo i organizovali ovu fokus grupu, odnosno istraživačku grupu za razgovor. Moja uloga je da taj razgovor vodim.

Dakle, vi ste odabrani da učestvujete u ovoj fokus grupi kao prvi studenti navedenog studijskog programa, odnosno kao neko ko je najpozvaniji da ga evaluira. Ukoliko do sada niste učestvovali u fokus grupi, videćete da je u pitanju potpuno relaksirana ili "bezbolna" istraživačka tehnika – suština je u tome da otvoreno porazgovaramo o vašim iskustvima kada je reč o ovom master programu.

Zamolio bih vas za dopuštenje da se ovaj razgovor snima, kako bismo ga iskoristili za dalju analizu. Važno je i da razumete da sve što kažete ostaje među nama, odnosno da će biti upotrebljeno jedino u svrhu evaluacije, zbog čega bih vas zamolio da odgovarate iskreno i otvoreno.

Pre nego što počnemo, izneo bih par pravila o načinu našeg rada:

- Svako od vas bi trebalo da učestvuje u razgovoru,
- Svi vaši stavovi su jednako validni ili ispravni,
 - Ne postoje tačni i netačni odgovori,
- Stavovi svakog od vas treba da se čuju i da se poštuju.

S tim u vezi, nema "pobednika" ili "gubitnika" u fokus grupi, i ovo nije nikakvo "ispitivanje". Iz tih razloga, voleo bih da slobodno govorite, iznosite svoje mišljenje, odnosno da se međusobno slažete ili ne slažete. Naravno, u duhu tolerancije i poštovanja, kao i otvorene i slobodne komunikacije. Hvala vam na tome.

Sadržaj studijskog programa

Uzimajući u obzir vaše dosadašnje iskustvo tokom pohađanja ovog studijskog master programa...

Da li biste rekli da je ovaj studijski program zanimljiv? Ako jeste/nije – zašto je to tako?

Da li biste rekli da u ovom programu dominiraju teorijska ili praktična pitanja?

Kako vi sada razumete ulogu koju sociolog ima u sistemu socijalne zaštite?

Kako vam deluju nastavni sadržaji koje ste izučavali na ovom masteru? Da li mislite da su bili jasni? A relevantni?

Kojim rečima (pridevima) biste vi pre svega opisali ovaj master program?

Organizacija studijskog programa

Da pređemo na neke praktičnije teme... Da li vam odgovara raspored časova?

Da li mislite da ima previše ili premalo časova?

Kakvo je mesto, odnosno kakve su prostorije u kojima se organizuje nastava?

Kako biste ocenili dostupnost biblioteke? Rad studentskog web-servisa, ili podršku studentske službe?

Korisnost studijskog programa

Šta je najvažnija stvar koju ste naučili na ovom studijskom programu? Zašto?

Možete li da se setite nekih znanja koja ste usvojili?

A nekih veština možda?

Da li biste rekli da su neki sadržaji "vežbali" vaše kritičko mišljenje?

Da li se osećate spremnim ili spremnijim za rad u sistemu socijalne zaštite? Objasnite.

Da li mislite da možete da nastavite da se usavršavate u ovoj oblasti?

Kvalitet nastave

Da li biste rekli da se nastava održavala redovno?

U toku nastave, da li ste koristili računare i druge informaciono-komunikacione tehnologije?

Da li je literatura koju ste koristili bila adekvatna?

4. Protokol za intervju sa nastavnicima

INTERVJU PROTOKOL ZA EVALUACIJU STUDIJSKOG PROGRAMA

- NASTAVNICI -

OPŠTI PODACI

Naziv studijskog programa:	Master program Sociolog u socijalnoj zaštiti
----------------------------	--

OCENA STUDIJSKOG PROGRAMA

Cilj Master studijskog programa Sociolog u socijalnoj zaštiti je da studenti steknu kompetencije za rad u ustanovama socijalne zaštite i socijalne sigurnosti u oblastima i delatnostima planiranja i razvoja na različitim nivoima upravljanja kao i njihovo osposobljavanje za dalje usavršavanje za rad u naučnim i istraživačkim institucijama.

Molim Vas da se osvrnete na sadržaj i organizaciju ovog studijskog programa i da ocenite u kojoj meri je program ostvario svoj cilj u prethodnom periodu. Svrha ovog razgovora je da se prikupe mišljenja nastavnika angažovanih na ovom programu i na toj osnovi preduzmu koraci u pravcu poboljšanja sadržaja i organizacije studijskog programa. Svi ovako prikupljeni podaci biće iskorišćeni isključivo za potrebe evaluacije gore navedenog studijskog programa. Pristup vašim ličnim podacima ima jedino koordinator projekta čiji je rad pod kontrolom Komiteta za kvalitet Tempus projekta SHESPSS koji je finansiran od strane Evropske komisije. Na osnovu Vaše prethodne pisane saglasnosti, razgovor će biti zvučno sniman ili će biti vođene beleške.

Teme razgovora:

1. Relevantnost i jasnoća sadržaja studijskog programa spram uloge sociologa u socijalnoj zaštiti
 - a. Koliko su predviđeni sadržaji relevantni za ostvarenje cilja studijskog programa?
 - b. Koliko Vam je jasno šta se predviđenim kursevima u ovom programu želi postići?
2. Koliko su po Vašem mišljenju ciljevi ovog studijskog programa povezani sa njegovim očekivanim ishodima?
3. Koliki je doprinos sadržaja studijskog programa pripremi studenta za radnu ulogu sociologa u socijalnoj zaštiti?
 - a. Koliko je sadržaj studijskog programa koristan za izgradnju radnih kompetencija i profesionalnog stava kod studenata?
 - b. Koliko je koristan za stvaranje potencijala za celoživotno učenje i dalje usavršavanje kod studenata?
4. Kako ocenjujete organizaciju studijskog programa?
 - a. Šta pohvaljujete?
 - b. Šta zamerate?

SHSPS

5. Kako biste unapredili ovaj studijski program?

Drugo što smatrate važnim za realizaciju studijskog programa a o tome nije bilo reči u ovom razgovoru.

5. Evaluacija kursa – upitnik za studente

**UPITNIK ZA EVALUACIJU KURSA
- STUDENTI -**

**Univerzitet u Novom Sadu,
novembar 2015. godine**

OPŠTI PODACI

Naziv studijskog programa:	Master program Sociolog u socijalnoj zaštiti		
Naziv kursa:			
Semestar (zaokružiti):	zimski	letnji	
Pol:	muški	ženski	
Radni status:	Zaposlen u oblasti	Volontira u oblasti	Nezaposlen
Prosečna ocena tokom prethodnih studija:	_____		
Status studenta:	budžet	samofinansiranje	stranci

Pred Vama je niz stavki koje se odnose na kurs koji ste odabrali u okviru vašeg studijskog programa. Molimo Vas da, rukovodeći se iskustvom koje ste stekli tokom pohađanja tog kursa, ocenite njegova svojstva koristeći skalu od 1 do 5. Značenje ovih brojeva je dato posebno za svaku grupu stavki.

1. Izvođenje nastave i konsultacija

Zaokružite jedan od brojeva pored svake od donjih stavki koje se odnose na predavanja i vežbe u okviru kursa. Ako na kursu asistent nije angažovan, stavke koje se odnose na vežbe i asistenta ostavite bez odgovora.

Predavanja u okviru kursa posećujem	1 - nikada	2 - retko	3 - neredovno	4 - uglavnom redovno	5 - redovno
Predavanja se izvode	1 - nikada	2 - retko	3 - neredovno	4 - uglavnom redovno	5 - redovno
Profesor održava konsultacije	1 - nikada	2 - retko	3 - neredovno	4 - uglavnom redovno	5 - redovno
Vežbe u okviru kursa posećujem	1 - nikada	2 - retko	3 - neredovno	4 - uglavnom redovno	5 - redovno
Vežbe se izvode	1 - nikada	2 - retko	3 - neredovno	4 - uglavnom redovno	5 - redovno
Asistent održava konsultacije	1 - nikada	2 - retko	3 - neredovno	4 - uglavnom redovno	5 - redovno

2. Ocenite sledeće aspekte SADRŽAJA kursa, pri čemu 1 znači nezadovoljavajući, a 5 odličan.

Jasnoća u definisanju ciljeva i sadržaja kursa u silabusu je...	1	2	3	4	5
Literatura predložena za realizaciju kursa je...	1	2	3	4	5
Jasnoća i razumljivost u prezentovanju sadržaja kursa je...	1	2	3	4	5
Usklađenost sadržaja kursa sa ciljem kursa je...	1	2	3	4	5
Zanimljivost sadržaja kursa	1	2	3	4	5
Zastupljenost teorije u okviru kursa	1	2	3	4	5
Zastupljenost praktičnih sadržaja u okviru kursa	1	2	3	4	5
Doprinos sadržaja kursa razvoju profesionalnih kompetencija sociologa u socijalnoj zaštiti	1	2	3	4	5
Usklađenost sadržaja kursa sa drugim kursevima	1	2	3	4	5
Opšta ocena sadržaja kursa	1	2	3	4	5

3. Ocenite sledeće aspekte KVALITETA NASTAVE, pri čemu 1 znači nezadovoljavajući, a 5 odličan.

Raznovrsnost nastavnih metoda korišćenih u realizaciji kursa	1	2	3	4	5
Prilagođenost korišćenih nastavnih metoda sadržaju kursa	1	2	3	4	5
Primena informaciono-komunikacione tehnologije u u realizaciji kursa	1	2	3	4	5
Dostupnost povratne informacije o napredovanju studenta tokom realizacije kursa	1	2	3	4	5
Dostupnost literature potrebne studentima	1	2	3	4	5
Usklađenost zahteva kursa sa predviđenim brojem kredita	1	2	3	4	5
Opšta ocena kvaliteta nastave na kursu	1	2	3	4	5

4. Ocenite KORISNOST kursa za kurikulumom definisane ishode, pri čemu 1 znači da program uopšte nije bio koristan, a 5 da je bio izuzetno koristan. Korisnost kursa za...

Usvajanje znanja	1	2	3	4	5
Sticanje veština	1	2	3	4	5
Razvijanje profesionalnih kompetencija	1	2	3	4	5
Razvijanje kritičkog mišljenja	1	2	3	4	5
Izgradnja profesionalnog stava kod studenta	1	2	3	4	5
Stvaranje potencijala za celoživotno učenje i dalje usavršavanje	1	2	3	4	5
Opšta ocena korisnosti kursa	1	2	3	4	5

5. Ocenite ORGANIZACIJU kursa, pri čemu 1 znači nezadovoljavajuća, a 5 odlična.

Termin održavanja predavanja u okviru ovog kursa	1	2	3	4	5
Termin održavanja vežbi u okviru ovog kursa (ako nema vežbi ovde zaokružite sledeće: Nema vežbi)	1	2	3	4	5
Nedeljni broj časova za ovaj kurs	1	2	3	4	5
Mesto i prostorije za realizaciju nastave iz ovog kursa	1	2	3	4	5
Opšta ocena organizacije kursa	1	2	3	4	5

Ime i prezime nastavnika za ovaj kurs: _____

6. Ocenite RAD NASTAVNIKA, pri čemu 1 znači nezadovoljavajući, a 5 odličan.

Profesor jasno i razumljivo izlaže gradivo	1	2	3	4	5
Predavanja su dobro pripremljena i organizovana	1	2	3	4	5
Profesor je spreman da daje odgovore na pitanja studenata	1	2	3	4	5
Profesor podstiče aktivno uključivanje u nastavu	1	2	3	4	5
Profesor se trudi da gradivo učini zanimljivim i korisnim	1	2	3	4	5
Profesor je objektivan prilikom ocenjivanja	1	2	3	4	5
Profesor blagovremeno daje informacije o kriterijumima vrednovanja	1	2	3	4	5
Profesor kontinuirano vrednuje rad studenata	1	2	3	4	5
Profesor podstiče otvorenu komunikaciju sa studentima	1	2	3	4	5
Profesor podstiče saradnju među studentima	1	2	3	4	5
Opšta ocena nastavnika na kursu	1	2	3	4	5

Ime i prezime asistenta na ovom kursu je: _____

(Ako asistent nije angažovan na kursu zaokružite Nema asistenta, ostavite stavke pod 6 bez odgovora i pređite na Komentar)

7. Ocenite RAD ASISTENTA, pri čemu 1 znači nezadovoljavajući, a 5 odličan.

Asistent jasno i razumljivo izlaže gradivo	1	2	3	4	5
Vežbe su dobro pripremljene i organizovane	1	2	3	4	5
Asistent je spreman da daje odgovore na pitanja studenata	1	2	3	4	5
Asistent podstiče aktivno uključivanje u nastavu	1	2	3	4	5
Asistent se trudi da gradivo učini zanimljivim i korisnim	1	2	3	4	5
Asistent je objektivan prilikom ocenjivanja	1	2	3	4	5
Asistent je otvoren u komunikaciji sa studentima	1	2	3	4	5

Asistent podstiče saradnju među studentima	1	2	3	4	5
Opšta ocena rada asistenta na vežbama	1	2	3	4	5

KOMENTAR. Molimo Vas da u ovu rubriku upišete komentare vezane za pozitivne strane (snage) i slabosti koje prate realizaciju ovog kursa, kao i svoje predloge za poboljšanja.

Snage:

Slabosti:

Predlozi za poboljšanja u realizaciji kursa:

Hvala Vam na saradnji!

6. **Š** Evaluacija programa – upitnik za studente

UPITNIK ZA EVALUACIJU STUDIJSKOG PROGRAMA - STUDENTI -

**Univerzitet u Novom Sadu,
novembar 2015. godine**

OPŠTI PODACI

Naziv studijskog programa:	Master program Sociolog u socijalnoj zaštiti		
Semestar (zaokružiti):	prvi	drugi	
Pol:	muški	ženski	
Radni status:	Zaposlen u oblasti	Volontira u oblasti	Nezaposlen
Prosečna ocena tokom prethodnih studija:	_____		
Status studenta:	budžet	samofinansiranje	stranci

OCENA STUDIJSKOG PROGRAMA

Pred Vama je niz stavki koje se odnose na studijski program koji pohađate. Molimo Vas da, rukovodeći se iskustvom koje ste stekli tokom pohađanja programa od njegovog početka do danas, ocenite njegove karakteristike koristeći skalu od 0 do 5. Značenje ovih brojeva je dato posebno za svaku grupu stavki.

1. Ocenite SADRŽAJ studijskog programa, pri čemu 1 znači nezadovoljavajući, 5 odličan, a 0 ne mogu da ocenim.

Jasnoća sadržaja studijskog programa	0	1	2	3	4	5
Sadržaj programa je usklađen sa vašim očekivanjima	0	1	2	3	4	5
Sadržaj programa je usklađen sa očekivanim ishodima	0	1	2	3	4	5
Zanimljivost programa u celini	0	1	2	3	4	5
Zastupljenost teorijskih znanja u okviru programa	0	1	2	3	4	5
Zastupljenost vežbi u okviru programa	0	1	2	3	4	5
Doprinos programa razumevanju uloge sociologa u socijalnoj zaštiti	0	1	2	3	4	5
Doprinos programa pripremi studenta za radnu ulogu	0	1	2	3	4	5

sociologa u socijalnoj zaštiti						
Opšta ocena sadržaja studijskog programa	1	2	3	4	5	

Ocenite ORGANIZACIJU studijskog programa, pri čemu 1 znači nezadovoljavajuća, 5 odlična, a 0 ne mogu da ocenim.

Broj časova nastave – predavanja i vežbi	0	1	2	3	4	5
Raspored časova	0	1	2	3	4	5
Mesto i prostorije za realizaciju nastave	0	1	2	3	4	5
Opremljenost učionica savremenom informacionom tehnologijom	0	1	2	3	4	5
Blagovremenost isticanja rasporeda ispita	0	1	2	3	4	5
Dostupnost savremenih sredstava na Fakultetu	0	1	2	3	4	5
Rad koordinatora studijskog programa	0	1	2	3	4	5
Rad biblioteke	0	1	2	3	4	5
Bibliotečki fond	0	1	2	3	4	5
Podrška studentske službe realizaciji programa	0	1	2	3	4	5
Studentski web servis	0	1	2	3	4	5
Informativnost sajta Fakulteta	0	1	2	3	4	5
Opšta ocena organizacije studijskog programa	1	2	3	4	5	

2. Ocenite KORISNOST programa za navedne ishode (stručne kompetencije), pri čemu 1 znači da program uopšte nije bio koristan za određeni ishod, a 5 da je bio izuzetno koristan.

Usvajanje znanja	1	2	3	4	5
Sticanje veština	1	2	3	4	5
Razvijanje radne sposobnosti	1	2	3	4	5
Razvijanje kritičkog mišljenja	1	2	3	4	5
Izgradnja profesionalnog stava	1	2	3	4	5
Stvaranje potencijala za celoživotno učenje i dalje usavršavanje	1	2	3	4	5
Opšta ocena korisnosti studijskog programa	1	2	3	4	5

3. Ocenite KVALITET NASTAVE unutar studijskog programa , pri čemu 1 znači nezadovoljavajući, a 5 odličan.

Redovnost održavanja nastave	1	2	3	4	5
Raznovrsnost nastavnih metoda i njihova prilagođenost sadržaju koji se obrađuje	1	2	3	4	5
Primena informaciono-komunikacionih tehnologija u nastavi	1	2	3	4	5
Dostupnost informacija o napredovanju studenta	1	2	3	4	5
Adekvatnost odabrane literature	1	2	3	4	5
Dostupnost literature	1	2	3	4	5
Usklađenost zahteva sa brojem kredita koje nose kursevi	1	2	3	4	5
Broj časova nastave spram predviđenih zahteva programa	1	2	3	4	5
Objektivnost nastavnika prilikom ocenjivanja	1	2	3	4	5

Odnos nastavnika prema studentima	1	2	3	4	5
Opšta ocena kvaliteta nastave u okviru programa	1	2	3	4	5

KOMENTAR. Molimo Vas da u ovu rubriku upišete komentare vezane za pozitivne strane (snage) i slabosti koje prate realizaciju ovog programa, kao i svoje predloge za poboljšanja.

Snage:

Slabosti:

Predlozi za poboljšanja u realizaciji kursa:

Hvala na saradnji!